

PLUUSTERGOLD

Halfjaarlijks tijdschrift van de historische vereniging
Hoogezand - Sappemeer e.o.

In dit nummer o.a.: Een historische wandeling door
Hoogezand-Sappemeer
Scheepsbouwvereniging
"Hoogezand" 1900-1950
Burgers stuurwiel van Koetse

Hoogezand - Sappemeer

COLOFON

Pluustergoud is een uitgave van de “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.” en verschijnt tweemaal per jaar in juni en december.

Voor inlichtingen over de vereniging: secretariaat “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.”, W.A.H. Rozema, Noordersingel 24, 9601 CJ Hoogezand. Tel. 0598-394512. histverhosap@gmail.com

Website:

www.historische-vereniging-hs.nl

Opgave lidmaatschap:

Via het secretariaat, € 20,00.

Bankrekening:

ING 7453326

ABN-AMRO 45.35.78.047

Redactie: Daan Hulsebos, Melle Vos.

Redactieadres: D. Hulsebos,
Burg. Tuinstraat 7, 9602 CZ Hoogezand
E-mail: danielhulsebos@hetnet.nl

Ontwerp en lay-out:

Jan Pekelder

Losse nummers: zolang de voorraad strekt via het secretariaat, € 6,50 per stuk, exclusief portokosten.

Copyright: Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. Overname van (gedeelten van) artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Druk: Synergion Druk&Print Winschoten.

INHOUDSOPGAVE

Van de redactie	1
Van het bestuur <i>Okkie Smit</i>	2
Een historische wandeling door Hoogezand-Sappemeer in de negentiende en twintigste eeuw (1) <i>Gerrit Stuu</i> t	3
De eerste jaren van mijn leven in Kielwindeweer <i>Nika Noordhoek</i>	16
De barre overwintering op Nova Zembla <i>Chris Nannen</i>	22
Mit voader weerom noar vrouger (6) <i>Henk Puister</i>	29
Het haventje van Foxhol in vroegere tijden <i>De redactie</i>	31
Scheepsbouwvereniging “Hoogezand” 1900-1950 <i>Jan-Paul Wortelboer</i>	32
Burgers stuurwiel van Koetse, vijf jaar later <i>Wim A.H. Rozema</i>	34
Westerpaark en Oosterpaark <i>Jaap Westerdiep</i>	41
Touwslagerij en meelfabriek Buurma Martenshoek <i>Harry Buurma</i>	43
Jubileumbrief uitgegeven op 4 juli 1955 t.g.v. 150 jaar graanverwerking van de N.V. v/h Firma Wed. J.G. Benes	46
Zelfde plaats, andere foto <i>Gerrit Stuu</i> t	50

VAN DE REDACTIE:

Voor u ligt Pluustergoud nummer 36, alweer de zesde uitgave die onder verantwoordelijkheid van de redactie in de huidige samenstelling wordt uitgegeven.

Naast de in elk nummer terugkomende rubrieken zoals “zelfde plaats, andere foto” van Gerrit Stuuat, het artikel van het bestuur en “Mit voader weerom noar vrouger” van Henk Puister treft u aan artikelen van zeer uiteenlopende aard.

Nika Noordhoek schrijft over de eerste jaren van haar leven (gedurende de periode van 1940-1955) in Kielwindeweer en geeft daarin een beeld van hoe men in die jaren in dat dorp leefde en met elkaar omging.

Verder het vervolg van het artikel in Pluustergoud nummer 35 van Chris Nannen over de belevenissen van kapitein Dijkstra uit Hoogezand en de overwintering op Baffin Land terwijl Gerrit Stuuat met u een historische wandeling gaat maken door Hoogezand-Sappemeer in de negentiende en de twintigste eeuw. Harry Buurma heeft een verhaal aangeleverd over het bedrijf van zijn familie, touwslagerij en meelfabriek Buurma Martenshoek, waarin hij de opkomst maar ook de ondergang daarvan beschrijft terwijl u vervolgens de jubileumbrief, in 1955 uitgegeven ter gelegenheid van 150 jaar graanverwerking van de N.V. v/h Firma Wed. J.G. Benes, aantreft. Beide artikelen hebben met elkaar te maken omdat de fa. Buurma eind dertiger jaren door de fa. Benes is overgenomen.

Wim Rozema heeft zich verdiept in de geschiedenis van het stuurwielenbedrijf van Koetse in Hoogezand en geeft op treffende wijze weer wat de aanleiding was voor zijn verhaal en op welke manier hij de informatie daarover wist te verzamelen.

Onze voorzitter Jaap Westerdiep geeft, in het Gronings, zijn bijdrage aan het radioprogramma van o.a. Okkie Smit op de zondagmorgen weer (Noordmannen) over de ontstaansgeschiedenis van de wijken Westerpark en Oosterpark in Hoogezand terwijl Jan Paul Wortelboer heeft onderzocht en beschreven waarom en hoe het in 1950 gemaakte jubileumbord van de Scheepsbouwvereniging Hoogezand ontstond.

Tenslotte is een schilderij (met een beschrijving daarvan) van Derk Loorbach afgebeeld voorstellende het haventje in Foxhol.

De redactie wenst u veel leesplezier.

Daan Hulsebos

Melle Vos

VAN HET BESTUUR

Okkie Smit

Als u dit leest is het al weer geruime tijd geleden dat ik met onze beide redacteuren, de heren Daan Hulsebos en Melle Vos, over de inhoud en samenstelling van dit blad sprak. Tijdens die bespreking werd het me duidelijk dat ze er naar streefden om er weer een interessante en gevarieerde editie van te maken, voorzien van mooie illustraties. En hoewel ik alle artikelen slechts in concept vorm heb gezien, twijfel ik er geen moment aan dat Melle en Daan in hun opzet geslaagd zullen zijn. Alle lof daarvoor! Dank zij hun inspanningen kunt u als lezer van Pluustergoud nr. 36 weer genieten. Hulde uiteraard ook aan alle anderen die meewerkten aan de tot standkoming van dit blad, in het bijzonder de schrijvers van de artikelen. **Pluustergoud**, vormt al vrijwel vanaf het begin (inmiddels 20 jaar geleden!) het orgaan van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. Hoewel de eerste edities er geheel anders uit zagen dan de huidige, vormden ze ook toen de verbindende schakel met de leden. In het begin kwam er heel wat plak- en knipwerk aan te pas om periodiek een zwart-wit nummer op A4 formaat voor de leden te maken. Een heel verschil met het magazine dat u tegenwoordig ontvangt, met de professionele vormgeving van de hand van Jan Pekelder.

Op onze website www.historische-vereniging-hs.nl kunt u op termijn ook de inhoud van deze Pluustergoud lezen. Dat was even wennen, ook voor sommige bestuursleden. Want, zo was de vrees, als we Pluustergoud ook op onze site plaatsen, doen we dan onze leden niet te kort? Zij betalen immers contributie, mede om Pluustergoud te ontvangen? En nu kunnen anderen, ook niet leden, gratis kennis nemen van Pluustergoud. Persoonlijk ben ik daar niet bang voor. Het is in medialand gebruikelijk om naar andere media te verwijzen om zelf meer lezers, kijkers, luisteraars enz. te genereren. Zo wordt bijvoorbeeld op TV Noord en Radio Noord reclame gemaakt voor de site van RTV Noord en omgekeerd. Mediadeskundigen hebben aangetoond dat dit versterkend werkt voor alle media. En waarom zou het bij de historische vereniging anders werken? Is het niet zo, dat bezoekers van onze site, net als onze leden, veel liever een mooi, papieren exemplaar willen? Waarschijnlijk zullen zij juist extra gemotiveerd zijn om een papieren exemplaar te bemachtigen hetzij via het lidmaatschap of via de losse verkoop! Maar wat is uw mening hierover? Laat het weten aan de redactie en/of het bestuur!

Onze site vormt overigens ook voor vele niet-leden aanleiding om contact met onze vereniging te zoeken. Via dit kanaal bereiken ons vragen van zeer uitéénlopende aard, doch doorgaans heeft het te maken met een aspect van onze locale geschiedenis. Er blijken velen op zoek te zijn naar voorvaderen of anderen die ooit in onze gemeente(n) hebben gewoond. Met name collega-bestuurslid Janneke Hessing-Alberts maakt zich zeer verdienstelijk met dit speurwerk. Zij heeft hiervoor ook al menig complimentje van de vragenstellers ontvangen. Dat vervult Janneke met vreugde en de overige bestuursleden zijn trots op haar! Voor zowel de redactie als voor het bestuur geldt dat we graag ons werk doen, in nauw overleg met de leden. Daar zijn de ledenvergaderingen voor. Maar ook daarnaast horen we graag wat u vindt van bijvoorbeeld: onze vernieuwde website (met dank aan webmaster Ruben Homs!), de lezingen, Nijjaarsveziede, de excursies enz. De redactie van Pluustergoud heeft in dit nummer een nieuw aspect van lezers/ledeninbreng geïntroduceerd. Namelijk een reactie van mevrouw Lien Dekker op de rubriek 'Zelfde plaats, andere foto' van de heer Gerrit Stuuat. Als u ook wilt reageren op Pluustergoud of op andere zaken, zoals hierboven genoemd, dan nodigen wij u daartoe van harte uit! We zien uw reacties graag tegemoet!

Rest mij tenslotte nog om u namens het bestuur, veel leesplezier, een zalige Kerst, een prettige jaarwisseling en een gezond en voorspoedig 2013 te wensen. Graag zien we u op de Nijjaarsveziede op 27 januari bij Van der Vlag, met medewerking van Henk Scholte en Bert Ridderbos!

EEN HISTORISCHE WANDELING DOOR HOOGEZAND-SAPPEMEER IN DE NEGENTIENDE EN DE TWINTIGSTE EEUW(1)

Gerrit Stuut

Tijdens de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw waren zowel aan de noordzijde als aan de zuidzijde van het Winschoterdiep vele grotere en kleinere industrieën gevestigd. Deze industrieën bestonden grotendeels uit bedrijven, verband houdende met de scheepvaart, de landbouw en de dagelijkse behoeften voor de bewoners, zoals onder andere scheepswerven, houtzagerijen, mast- en blokmakerijen, touwslagerijen, leerlooierijen, blauwververijen en meelfabrieken. De scheepswerven waren uitsluitend aan de zuidzijde (landzijde) van het Winschoterdiep gesitueerd. De winkels en café's waren vooral in de nabijheid van bruggen, sluizen en hooghoutjes te vinden. Hoewel de meeste activiteiten aan beide zijden van het Winschoterdiep plaatsvonden, waren langs de zijkanalen ook wel winkels, café's en enkele scheepswerven gevestigd. Op bijgaande kaarten (pag. 14/15) zijn voornamelijk allerlei (voor een groot gedeelte verdwenen) openbare lagere scholen, krimpen en laantjes door middel van een cijfer aangegeven; de vaste tillen, bruggen en hooghoutjes door middel van een letter. Aan de hand van een denkbeeldige wandeling door de gehele gemeente Hoogezand-Sappemeer proberen we zo volledig mogelijk allerlei karakteristieke locaties, fabrieken, gebouwen, bruggen en hooghoutjes te beschrijven. De start van de wandeling vindt plaats in het Oosteinde van Sappemeer, nabij de grens met Zuidbroek.

Sappemeer-Oosteinde

Komend vanuit Zuidbroek passeren we eerst de Zwarte Weg [1], die de grens vormde tussen de beide voormalige gemeenten Zuidbroek en Sappemeer. Deze weg, inmiddels doorsneden door zowel het Nieuwe Winschoterdiep als de A7, vormt momenteel nog steeds de grens tussen de huidige gemeenten Menterwolde en Hoogezand-Sappemeer.

Vooraan de Zwarte Weg stond de korenmolen van Tammo Haan; de weg leidde tevens naar het zogenaamde "Bleekers Klippie".

Het "Bleekers Klippie" was gelegen op een zandrug, die in westelijke richting aansloot op de Oude Begraafplaats. De eigenaar had op deze zandrug een soort grot aangelegd, die op vrije dagen een attractie vormde voor de jeugd.

Meer in westelijke richting lopend passeren we de brug over de Jagerswijk [A], gegraven in 1630 onder de naam Joureswijk.

Voorheen lag over het kanaaltje een vaste til, genaamd de "Ruiterse Pijp", waarvan de naam ontleend was aan de aldaar wonende dames De Ruiter. Direct ten noorden van de brug was de sluis gelegen.

De Jagerswijk vormde de verbinding tussen het Winschoterdiep en het Noordbroeksterdiep.

*Gezicht by de Ruitersepijp.
Uitgaven van M. Boukes Sappemeer.
Sappemeer-Oost. De Ruitersepijp omstreeks 1900*

De Jagerswijk met sluis gezien vanaf de Noorderstraat

Aanvankelijk stond het Achterdiep, door de aanwezigheid van een dam, niet in verbinding met het Noordbroeksterdiep. Later is deze verbinding echter tot stand gebracht door de aanleg van een brug in de Noordbroeksterstraat.

Het Achterdiep was (en is nog steeds) een agrarische streek, waarbij de boerderijen aan de noordzijde (wegzijde) van het kanaal staan. Ter hoogte van de Herenstraat, de Slochterstraat en de Winkelhoek waren draaibruggen over het Achterdiep gelegen. De

draaibrug bij de Herenstraat is vervangen door een hooghoutje, afkomstig van de sluis te Martenshoek. De bruggen bij de Slochterstraat en de Winkelhoek zijn inmiddels vervangen door een dam; bij de Noordbroeksterstraat ligt nog steeds een brug. Ten oosten hiervan bevond zich over het Noordbroeksterdiep een hooghoutje. Vanaf het uiteinde van het Achterdiep liep in noordelijke richting het Noordbroeksterdiep, de vaarverbinding met Noordbroek. Na de bocht in het Noordbroeksterdiep was aan de westzijde de streek “Rolpaal” gelegen, bestaande uit vier blokken van sociale woningen. De naam “Rolpaal” was afgeleid van de verticale rol waarmee de paal voorzien was. Deze stond in de bocht van het Noordbroeksterdiep. Hij diende voor de geleiding van de scheepsjagerslijnen. Op de westelijke hoek van de Jagerswijk (thans Noordbroeksterstraat) en het Winschoterdiep (Noorderstraat) bevindt zich sinds zeer geruime tijd het café “De Gouden Zon”. Aan de westzijde van het café was de lijnbaan van Jelisch gelegen. Enkele huizen westwaarts, eveneens aan de noordzijde van het Winschoterdiep (Noorderstraat), is nog steeds het toegangslaantje naar de Oosterschool [2] te vinden. Sinds 1900 waren op alle openbare lagere scholen in de beide gemeenten Sappemeer en Hoogezand aan de voorgevel ovale metalen bordjes bevestigd met de tekst van de bekende schrijver van natuurboeken Jac. P. Thijsse: “Behandel de dieren met zachtheid. Spaar de vogels”.

Iets meer ten westen van de lokatie van de Oosterschool ligt sinds vele jaren de Oude Begraafplaats.

Precies tegenover de Jagerswijk stond aan de zuidzijde van het Winschoterdiep (Zuiderstraat) de distilleerderij van de Jenever- en Brandewijnfabriek “Sappemeer” (De Vlijt) van 1839. Het nog bestaande pand is onder andere in gebruik geweest als kledingdepot van het Leger des Heils. Ten westen van de distilleerderij waren de fabrieksgebouwen en de stroloodsen van de papier- en stocartonfabriek van voorheen W.A. Scholten (“Oosterse Fabriek”) gevestigd, thans Eska Graphic Board BV. In de loop der jaren zijn bij de fabriek nogal eens arbeidsconflicten uitgebroken.

Verder lopend tijdens onze denkbeeldige wandeling komen we, eveneens aan de Zuiderstraat, bij de N.V. Aardappelmeel-, Gist- en Spiritusfabriek “Sappemeer”, voorheen de firma Romkes, Bakker en Van Calcar. Later zijn in deze panden nog de Victoria-groothandel in kruidenierswaren, de rubbergarenfabriek Nerub en de TRIO-bedrijven gevestigd geweest. Direct aan de oostzijde van deze bedrijfsgebouwen stond de scheepswerf van Kornelis Bakker en later van Harm Wolthuis. Ten westen van dezelfde locatie was (en is nog steeds) de ijzergieterij van Borcherts (thans van de familie Dekens)

gevestigd. Van oorsprong was dit gebouw in gebruik als inzetterij van zoute bonen in houten vaten. Tegenover de panden van de voormalige TRIO-bedrijven stond, aan de Noorderstraat, de meelfabriek “Feniks” van Bosscher. Even verderop in westelijke richting bereiken we tijdens onze wandeling het Oosterhooghout [B], een vaste voetbrug waaronder de schepen konden doorvaren en die de verbinding vormde tussen de wegzijde (Noorderstraat) en de landszijde (Zuiderstraat) van het Winschoterdiep. Oorspronkelijk werden deze voetbruggen gebouwd door de omwonenden; de eigenaren van de percelen nabij de hooghouten moesten jaarlijks een bedrag betalen voor onderhoud van de bruggetjes. Na 1900 zijn de hooghouten geleidelijk overgedragen aan de gemeenten. Ten noorden van het voormalige Oosterhooghout staat nog steeds de oude pastorie van de Nederlands Hervormde kerk met een muuranker in de oostelijke zijgevel van anno 1641. De voormalige pastorie is zeer waarschijnlijk het oudste nog bestaande gebouw binnen de gemeente Hoogezand-Sappemeer. In het gebouw, dat in de loop der jaren menige verbouwing heeft ondergaan, was na de Tweede Wereldoorlog de Leeuwarder IJ- en Melk Producten Fabriek (LIJEMPF) gevestigd. Momenteel heeft het pand weer een woonfunctie. De pastorie was niet alleen vanaf de Noorderstraat bereikbaar doch ook via een zijstraatje van de even verderop gelegen Herenstraat, namelijk het Tuinstraatje [4]. Iets noordelijker in de Herenstraat was aan de oostzijde, ter hoogte van het huidige Nieuwe Winschoterdiep, het diaconiehuis van de Nederlands Hervormde kerk gelegen. Tijdens onze wandeling, vervolgend aan de zuidzijde van het Winschoterdiep, passeren we één van de oudste veenkoloniale boerderijen in deze omgeving, stammend uit 1813. Na veel discussie is deze boerderij in 2002 afgebroken. Direct ten oosten van deze boerderij was het “Kampslaantje” [3] gelegen; het huis hieraan werd onder andere bewoond door de familie Kamps. Iets meer in westelijke richting staat nog steeds de riante boerderij, bewoond door de familie Edzes (Noorderstraat 330). Het aan de westgevel van de boerderij grenzende gebouwtje heeft gediend als eerste kantoor van het Aardappemeel Verkoop Bureau (A.V.B.). In 1920 is het kantoor verhuisd naar Veendam. Sinds 2006 is het Hoofdkantoor van Avebe verplaatst naar Foxhol, de voormalige locatie van W.A. Scholten Aardappelmeelfabrieken. Enkele panden westwaarts, eveneens aan de Zuiderstraat, was de mast- en blokmakerij van Voordewind gevestigd.

‘Eiland’

Nabij de uitmonding van het Borgercompagniester- in het Winschoterdiep was veel bedrijvigheid aanwezig in de vorm van de houtzaagmolen van Maathuis en de rijwielbandenfabriek van Hevea, die later naar het Kieldiep en uiteindelijk naar Heveadorp is verhuisd. Op de uiterste hoek van beide kanalen bevond zich de scheepshelling van Joh. Berg, later van Jac. (Koo) Smit en tenslotte van Menzo Wolthuis. Deze werf zal als één van de laatst overgebleven veenkoloniale scheepswerven behouden blijven als museumwerf.

Dit gedeelte werd ook wel “t Eiland” genoemd aangezien de strook, waarop de bandenfabriek van Hevea en de scheepswerf van Wolthuis waren gelegen, aan vier zijden was ingesloten

Hoek Winschoterdiep/Borgercompagniesterdiep (t Eiland) met de scheepswerf van Wolthuis, de bandenfabriek Hevea en de houtzaagmolen van Maathuis.

door water. Aan de oost- en zuidzijde door de kolk van Maathuis, aan de noordzijde door het Winschoterdiep en aan de westzijde door het Borgercompagniesterdiep. Precies tegenover de houtzaagmolen stond, aan de Noorderstraat, de grote villa van de familie Maathuis (huidige situatie Noorderstraat 211 en 213). Ten oosten van dit pand staat nog steeds de villa, waarin onder andere wijnhandel Mulder en het Abbey Fieldhuis gevestigd zijn geweest.

Het Borgercompagniesterdiep vormde onder andere de verbinding met het Tripscompagniesterdiep en het Kleinemeester Hoofddiep.

Tegenover de uitgang van de Middenstraat was de brug over het Borgercompagniesterdiep gelegen, die leidde naar de zweminrichting “Nero”.

Even ten zuiden van de spoorbaan (Station Sappemeer-Oost) stond aan de westzijde van het diep, ter hoogte van het huidige garagebedrijf Tulp, de korenmolen van Willem Berg.

Borg Welgelegen op de hoek van het Borger- en Tripscompagniesterdiep

Veenborgen en ‘buitens’

Ter hoogte van de splitsing van het Borgercompagniesterdiep en het Tripscompagniesterdiep staat op de zuidoostelijke hoek één van de weinig overgebleven veenborgen, namelijk de in 1655 gebouwde borg “Welgelegen”, sinds 1966 in gebruik bij de John Welch Loge no. 14 van de Odd Fellows. Aan de noordzijde van het Kleinemeester Hoofddiep stond de openbare lagere school van Kleinemeer [6].

Ten zuiden van het Kleinemeester Hoofddiep hebben enkele borgen en hofsteden gestaan, die voornamelijk ’s zomers werden bewoond door families uit de stad Groningen en waarvan sommige leden betrokken waren bij de compagnieën, die zich bezig hielden met de turfwinning. Tegenover de borg “Welgelegen” stond aan de overzijde van het Borgercompagniesterdiep de statige borg “Woelwijck”, gebouwd in de periode 1710-1714. Op de voormalige terreinen van “Woelwijck” staat thans de dorpsgemeenschap voor geestelijk gehandicapten “Stichting Nieuw Woelwijck”. Meer westwaarts, eveneens aan de zuidzijde van het Kleinemeester Hoofddiep, stond het “buitentje” van de familie Heerkens en ten westen van het dwarsdiep naar Sappemeer (Kleinemeesterdiep) de reeds in 1660 door Hindrick Harmens Storck bewoonde hofstede, die later de naam “Vosholen” kreeg. De huidige, aan de Vosholen staande en eveneens “Vosholen” geheten, tuinmanswoning herinnert nog steeds aan deze glorieuze periode. Aan het Kleinemeester Hoofddiep waren eveneens twee scheepswerven gelegen, namelijk van Watermulder en van Wolthuis; de laatste werf is later verhuisd naar Kiel-Windeweer. We vervolgen onze tocht langs de zuidzijde van het Winschoterdiep ten westen van het smalle draaibruggetje over het Borgercompagniesterdiep en komen uit bij het café, annex kruidenierszaak van Hendrik Dijkhuis. Na afbraak van het pand in 1995 is op deze locatie het appartementencomplex “Het Dijkhuis” gebouwd.

Achter het café stond aan de Borgercompagnie-zijde de gemeentelijke brandweergarage. In het derde pand ten zuiden van deze brandweergarage is Aletta Jacobs geboren.

Ten westen van de kruidenierszaak was het “nieuwe” postkantoor gelegen, gebouwd in 1911. In het gebouw zijn momenteel appartementen gevestigd.

Borgercompagniesterbrug met links de ingang van het Borgercompagniesterdiep, omstreeks 1910

De gemeentelijke gasfabriek aan de Parkstraat te Sappemeer, omstreeks 1925

Meer in westelijke richting passeren we het bruggetje [D] over de kolk naar de machinale stoom schuierhoutenfabriek en houthandel van de firma J.H. Jager en Zonen (“holtjemokker Joager”).

Via de Borgercompagniesterbrug [C] bereiken we de Noorderstraat weer. De van oorsprong vaste til over het Winschoterdiep is in 1892 vervangen door een beweegbare brug.

Tegenover het postkantoor, ter hoogte van de aansluiting van de Parkstraat op de Noorderstraat, was het eerste plantsoen binnen de gemeente Sappemeer gelegen.

Gasfabriek

Aan het begin van de Parkstraat stond aan de westzijde de kleuterschool, direct achter de smederij van Otto Felix, thans discotheek “Avenue”. Iets noordelijker in de Parkstraat bevond zich de gemeentelijke gasfabriek. Na de ontdekking van het aardgas is de gasfabricage uit steenkool gestaakt.

Halverwege de Parkstraat en de Slochterstraat is aan de noordzijde van het Winschoterdiep de ingang naar de in 1655 door Coenraad Roelofs

gebouwde Nederlands Hervormde kerk gelegen. De kerk zelf is in 1986 gerestaureerd, waarbij het in 1791 tijdens een verbouwing aangebrachte kruisvormige zadeldak is vervangen door een met koper beslagen koepeldak, zoals dat oorspronkelijk ook aanwezig was (Koepelkerk).

Direct ten westen van de ingang naar de kerk stonden (en staan nog steeds) de voormalige panden van de onderwijzerswoning en van het oude Post- en Telegraafkantoor, dat in 1911 is verhuisd naar de Zuiderstraat nabij de Borgercompagniesterbrug.

Min of meer tegen het Post- en Telegraafkantoor aangebouwd stond de Westerschool [5]. Iets meer in westelijke richting springt een ander monumentaal pand in het oog, te weten de in 1868 gebouwde Rijks Hogere Burgerschool (R.H.B.S.). In 1971 is de R.H.B.S. vernoemd naar Dr. Aletta Jacobs, de eerste vrouwelijke leerling, die in 1869/1870 slechts als toehoorder tot de cursus werd toegelaten. Vanaf 1974 is het Dr. Aletta Jacobs College gevestigd aan de Nieuweweg te Hoogezand.

De naaste buurman aan de oostzijde van de school was Jan Meertens Mulder, leerlooier van beroep. De locaties van de leerlooiers waren te herkennen aan de opstapjes in het Winschoterdiep, alwaar de huiden met behulp van lange tangen in het water van het kanaal werden gespoeld.

Een bekende buurman aan de westzijde van het schoolgebouw was de firma Roukes, die aan menig leerling van de R.H.B.S. de benodigde boeken heeft geleverd.

Slochterstraat

Inmiddels hebben we de Slochterstraat bereikt; aan de oostzijde hiervan stond in de directe nabijheid van de Noorderstraat de korenmolen van Bosscher. Schuin tegenover de Slochterstraat was het Molenhooghout [E] gelegen, genoemd naar de zojuist vermelde molen. Menig schipper heeft dit hooghout regelmatig vervloekt, aangezien van alle hooghouten over het Winschoterdiep binnen de gemeente, het Molenhooghout de geringste onderdoorvaarthoogte had. De problemen deden zich voornamelijk voor bij te hoog opgeladen stroschepen of bij een te hoge waterstand in het kanaal. Aan de Noorderstraat stonden direct ten westen van de Slochterstraat de twee riante, in spiegelbeeld gebouwde, villa's van de dames Bakker.

De villa, grenzend aan de Slochterstraat is door de familie Milius omstreeks 1955 verbouwd tot bioscoop (Centrum Theater). Thans staat op deze locatie het appartementencomplex "De Noorderborgh". Het pand ernaast heeft in dezelfde periode een verbouwing ondergaan tot een woon-/winkelcomplex. Pal ernaast, aan de westzijde, was het gemeentehuis van Sappemeer gevestigd. Alle drie van oorsprong herenhuisen hadden zeer uitgebreide achtertuinen met vijverpartijen en boomgaarden, die zich uitstrekten tot diep in het huidige Prinses Margrietpark.

Struvé

Pentekening Nico Bulder van de Lutherse (Zwaantjes-)kerk, omstreeks 1875

Iets verder lopend in westelijke richting zijn we aanbeland bij het bekende Hotel Struvé, waar veel culturele verenigingen hun jaarlijkse uitvoeringen gaven. We vervolgen onze wandeling via de Kleinemeesterbrug [F] naar de Zuiderstraat en lopen iets in oostelijke richting terug. Schuin tegenover het gemeentehuis stond verscholen tussen de bomen de Lutherse kerk, ongeveer halverwege de Wilhelminastraat (aangelegd tijdens het einde van de negentiende eeuw) en de Lutherse Kerkstraat (van omstreeks 1930).

De Lutherse kerk werd ook wel "Zwaantjes kerk" genoemd naar de

zwaan, die boven de ingang van de kerk was verwerkt. Na afbraak van de kerk in 1932 is de zwaan verhuisd naar de Lutherse kerk in Wildervank.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog toen namen, verbonden aan het koninklijke huis, verboden waren, werd de naam Wilhelminastraat veranderd in Hoenslaan, genoemd naar de bewoners van het pand op de oostelijke hoek van de Zuiderstraat en de Wilhelminastraat, de familie Hoen.

Teruglopend in westelijke richting langs de Zuiderstraat bereiken we het Kleinemeesterdiep, dat de verbinding vormde tussen het Winschoterdiep en het Kleinemeester Hoofddeep. Aan de westzijde van het Kleinemeesterdiep (Molenstraat) stond het armenhuis. Tegenwoordig is in hetzelfde gebouw een woongemeenschap voor begeleid wonen, onder de naam "Arendsvleugel", gevestigd.

Ten noorden van het armenhuis was de schuur gelegen, waarin door werkloze mensen Drentse veldkeien werden geklopt, toegepast voor onder andere de verharding van wegen. Halverwege het Winschoterdiep en de spoorbaan stond ter hoogte van de huidige Jan ten Catestraat, de watermolen, die het overtollige water vanuit de Kleinemeersterpolder in het Winschoterdiep pompte. Boven de ingang van het gemaal stond de vermelding: “wind 1776, stoom 1875, gas 1906, electriciteit 1919”.

Aan de oostzijde van het Kleinemeersterdiep (Kleinemeersterstraat) was tussen het gemaal en de Middenstraat de Volksbierhalle gevestigd; hierin vonden onder andere politieke bijeenkomsten plaats, met bijvoorbeeld Domela Nieuwenhuis, een bekende voorman van de in 1881 opgerichte Sociaal Democratische Bond (SDB), als spreker.

Ten zuiden van de spoorlijn was aan de westzijde van het Kleinemeersterdiep het “Borgie”

gelegen, dat van 1710 tot 1873 dienst heeft gedaan als rooms-katholieke schuilkerk. Vanaf 1873 is de huidige kerk aan de Zuiderstraat in gebruik genomen.

Aanvankelijk bestond de voet- en fietsverbinding tussen de Noorder- en de Zuiderstraat ter hoogte van het Kleinemeersterdiep uit een hooghoutje. In 1899 is echter het hooghout vervangen door een beweegbare brug [F].

Direct ten westen van de Kleinemeersterbrug over het Winschoterdiep lag het bruggetje over het Kleinemeersterdiep in de Zuiderstraat [G].

Aan de Noorderstraat is schuin tegenover de Kleinemeersterbrug het laantje gelegen tussen de manufacturenzaak van Ruding en de slagerij van Pol [7]. Het laantje diende als toegangsweggetje naar de achter de Noorderstraat gelegen tuinderijen en kwekerijen. Thans is hier het Prinses Margrietpark gelegen. Een dergelijk laantje is eveneens in iets westelijker richting te vinden, namelijk het “Hundslaantje” [8], gelegen tussen drukkerij Kremer en Zaadhandel Dries.

Het hooghout over het Winschoterdiep t.h.v. het bruggetje over het Kleinemeersterdiep, geheel rechts, omstreeks 1895

Sint Willibrordus

Bij voortzetting van onze wandeling springt meteen de beeldbepalende, in Jugendstil gebouwde Veenkoloniale Scheepshypotheek Bank in het oog. In 1988 is het prachtige pand jammer genoeg ten prooi gevallen aan de slopershamers. Schuin tegenover de bank staat, aan de Zuiderstraat, de R.K. Sint Willibrordus kerk met zijn ranke spits, die tijdens de novemberstorm van 1972 niet bestand bleek te zijn tegen het natuurgeweld. De onder architectuur van Pierre Cuypers gebouwde neo-gothische kerk verving in 1873 de aan het Kleinemeersterdiep staande schuilkerk. Direct ten westen van de kerk stond de bejaarden- en kraaminrichting van de Sint Jozeph-stichting. Aan de westzijde van het Roomse Laantje [9], dat de verbinding vormt tussen de Zuiderstraat en de Achterweg (Middenstraat), vinden we het kerkhof en, iets zuidelijker, de in 1912 ingewijde Sint Anthoniusschool.

Aan de oostzijde van het laantje waren de groentekwekerijen van Heeres en van Van der Schoot gelegen.

Het Roomse Laantje is thans volledig ingebouwd door de woonwijk “Boswijk”. Precies tegenover de R.K. kerk stond aan de noordzijde van het Winschoterdiep de machinefabriek van Borcherts (thans appartementencomplex “Borchertspoort”). Ten westen van de locatie van de machinefabriek bevindt zich nog steeds de in 1847 gebouwde Doopsgezinde kerk. Op de plek van de Doopsgezinde kerk stond voorheen één van de eerste borgen, namelijk de omstreeks 1655 gebouwde borg “Croonhoven”. De huidige pastorie van de Doopsgezinde kerk draagt nog steeds de naam “Croonhoven”. Tussen de machinefabriek en de kerk was een laantje gelegen [10], waaraan een bedrijfs-woning van de naastgelegen fabriek stond en waarin onder andere de familie Rehwinkel heeft gewoond.

Inmiddels zijn we bij de circa honderd meter westwaarts gelegen villa “Wildervanck” aangekomen. De villa is in 1833 gebouwd en is later uitgebreid met twee zijvleugels; het geheel is in 1961 afgebroken. Zowel aan de voorzijde als aan de achterzijde van de villa was een vijverpartij gelegen. Aan de de westzijde stond een grote landbouwschuur. Na de tweede Wereldoorlog is onder andere het opleidingsinstituut Boelkes in het pand gevestigd geweest. Schuin tegenover de villa “Wildervanck” bevond zich het Westerhooghout [H]. Steken we het hooghout over en lopen we iets in westelijke richting langs de Zuiderstraat dan passeren we de Boswijksstraat [11], gelegen direct ten westen van het pand van klompenmakerij Boswijk (thans het pand van de Huisartsen Groepspraktijk Sappemeer). De zuidzijde van de Boswijksstraat was door middel van een paadje verbonden met het Boswijkslaantje [12], dat aan de Zuiderstraatzijde uitkwam, direct ten westen van café Kruijer; thans bevindt zich hier de ingang naar de Theo Thijssenschool.

Tijdens het einde van de negentiende- en het begin van twintigste eeuw bevond zich vanaf de Kleinemeesterbrug tot even voorbij het Westerhooghout aan de zuidzijde van het Winschoterdiep een aantal, meestal kleinere scheepswerven. De helling van Joost Bodewes was gelegen ten oosten van de huidige R.K.-kerk. Op de locatie van de R.K.-kerk bevond zich de werf van Jurry van der Werff, naast scheepsbouwer was hij ook landbouwer. De familie Van der Werff heeft vóór 1873 nog enige tijd gewoond in de boerderij, waarin later de Sint Jozeph-stichting was gehuisvest.

Westerhooghout met R.K. kerk t.h.v. de scheepswerf van Boswijk, omstreeks 1900

Direct ten westen van de R.K. kerk, aan de oostzijde van de huidige apotheek Sappemeer (Noorderstraat 136), was de werf van Jelle Gerrits Berg gelegen. Iets ten westen van het Westerhooghout lag de helling van Boswijk; later is men hier van de scheepsbouw overgegaan naar de mast- en blokmakerij.

Ongeveer tegenover het Boswijkslaantje staat, aan de Noorderstraat, nog steeds de in 1910 gebouwde Gereformeerde kerk. Voorheen stond op deze lokatie de oliemolen van Van der Goot, die omstreeks 1890 in vlammen opging.

Aletta Jacobs

Enkele huizen verderop in westelijke richting staat de voormalige ouderlijke woning van Aletta Jacobs, alwaar ze haar verdere jeugd heeft doorgebracht (huidig adres Noorderstraat 19).

We vervolgen onze voettocht aan de zuidzijde van het Winschoterdiep en passeren dan al snel het houten bruggetje over de kolk naar de houtzaagmolen van Dallinga en bereiken uiteindelijk het sinds jaren bekende café restaurant “Het Bontehuis” op de hoek van de Zuiderstraat en de Stationsstraat (thans Kees de Haanstraat). Het “Bontehuis” in de huidige vorm is in 1908 gebouwd en is de vervanger van het veel kleinere “Olle Bontehuis”. Direct aan de oostzijde van het “Olle Bontehuis” was de scheepshelling van Jonker gevestigd, waar pramen werden gebouwd. De locatie van de helling was duidelijk te zien aan de hand van een kleine inham in de wal aan de zuidzijde van het Winschoterdiep.

Bonthuizerbrug met balken en boomstammen behorende bij houthandel Dallinga, omstreeks 1905.

De Bonthuizerbrug met Stationsstraat, omstreeks 1905.

Bonthuizerbrug en Stationsstraat

Inmiddels zijn we dan aangekomen bij de Bonthuizerbrug [K]. De vervanging van de vaste til door een draaibare brug (1896) heeft heel wat voeten in de aarde gehad aangezien de beide gemeenten Sappemeer en Hoogezand voor de kosten moesten opdraaien. De verdeling van de kosten tussen de beide gemeenten heeft tot veel discussie binnen de beide gemeenteraden geleid.

We nemen vervolgens een kijkje in de Stationsstraat, die zowel voor de Sappemeersters als de Hoogezandsters de toegangsweg vormde richting het spoorwegstation “Hoogezand-Sappemeer”, staande aan de Stationsweg te Hoogezand. Vooraan de Stationsstraat was aan de oostzijde de bakkerij van De Haan gevestigd, de ouderlijke woning van de tijdens de Tweede Wereldoorlog ter dood gebrachte Kees de Haan. Na de Tweede Wereldoorlog is de straat naar hem vernoemd. Halverwege de Stationsstraat stond aan dezelfde zijde van de straat, tegenover de huidige ingang naar het Oosterpark,

de Stationsstraat-school [14]. Meer in zuidelijke richting waren, eveneens aan de oostzijde van de straat de coöperatieve groenteveiling en op de hoek van de Stationsstraat en de Achterweg het café-restaurant van Nanne Groeneveld (“De Tibbe”) gevestigd.

We lopen vervolgens terug in noordelijke richting en slaan na het passeren van de Bonthuizerbrug rechtsaf richting Sappemeer.

Winkelhoek

Al heel snel naderen we de brug over het Winkelhoeksterdiep [J], dat de verbinding vormde tussen het Winschoterdiep en het Achterdiep. Iets ten noorden van de brug was, ter hoogte van de Rehoboth kerk, de sluis in het Winkelhoeksterdiep gelegen. Na de demping van het Winkelhoeksterdiep heeft de in onbruik geraakte brug nog dienst gedaan als brug over het Winschoterdiep, direct ten oosten van de Martenshoekstersluis. Op de hoek van de Winkelhoek en de Noorderstraat stonden de houtstekschuren van houthandel Dallinga; ten oosten hiervan woonde de familie Dallinga in een riant herenhuis, precies tegenover hun eigen houtzaagmolen. Het woonhuis en de schuren zijn later in gebruik geweest bij de familie Hulsebos. Na een grondige restauratie van het woonhuis heeft de gemeenteraad in 1977 toestemming verleend het pand te laten afbreken. Onvoorstelbaar!!

Ten oosten van het pand van de familie Dallinga stond (en staat nog steeds) een eveneens riante behuizing, die jarenlang dienst heeft gedaan als notariskantoor, zoals voor de notarissen De Koe, Velsen en Van Buizen. Het laantje tussen de notariswoning en de zadelmakerij van Van Geuns leidde naar de achtergelegen kwekerij van Schreuder [13]. Teruglopend in westelijke richting naderen we de grens tussen beide zelfstandige gemeenten Sappemeer en Hoogezand. De betreffende grens heeft regelmatig tot onduidelijke situaties geleid. Op bijgaande kaart staat de grens overigens duidelijk aangegeven door middel van een onderbroken lijn. De scheiding tussen beide gemeenten liep ten westen van het Winkelhoeksterdiep, volgde nabij de Bonthuizerbrug een eindje het Winschoterdiep in westelijke richting om vervolgens in zuidelijke richting zijn weg te vervolgen via de achtertuinen van de woningen, staande aan de westzijde van de Stationsstraat. De tuinen van deze woningen lagen dus voor een gedeelte in de gemeente Sappemeer en voor de rest in de gemeente Hoogezand.

Per 1 april 1949 zijn beide gemeenten, overigens onder protest van sommige Sappemeersters, samengevoegd tot de gemeente Hoogezand-Sappemeer.

Na demping van het gehele Winschoterdiep in de periode tussen 1970 en 1985 is de naam Zuiderstraat veranderd in Noorderstraat met de oneven huisnummers aan de noordzijde en de even nummers aan de zuidzijde.

Geraadpleegde literatuur en foto's

- Oud Hoogezand en Sappemeer in woord en beeld, Leonard Smid; De Librije, 1975
- Hoogezand-Sappemeer in oude ansichten, A.M. Schiltkamp; Europese Bibliotheek Zaltbommel, 1971
- Hoogezand-Sappemeer in oude ansichten – deel 2, A.M. Schiltkamp; Europese Bibliotheek Zaltbommel, 1977
- 375 jaar Hoogezand en Sappemeer, Stichting 400 jaar Veenkoloniën, 2003
- Parochie van de H. Willibrordus te Sappemeer. Haar geschiedenis en archief, J.W.J. Timans en Mr. M.W. van Boven, 1975
- Borgen en Hofsteden in en om Hoogezand-Sappemeer, Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o., 1996
- Hermannus Wischer (1691-1778) Luthers predikant te Sappemeer, Th.A. Fafié; Stichting Lutherse Uitgeverij en Boekhandel, 1999
- Historische Atlas Groningen. Herdruk Chromotopografische Kaart des Rijks; 1 : 25.000 Uitgeverij Robas Producties, 1990

- Aletta Jacobs Herinneringen, Aletta H. Jacobs; Van Holkema & Warendorf (Amsterdam 1924), Sun Reprint – Nijmegen 1978
- Fotoserie gepubliceerd in de HS-krant, “Uit Vervlogen Tijden”, 2002 t/m 2007
- Fotocollectie: Veenkoloniaal Museum - Veendam

Krimpen, laantjes en scholen

- 1 De Zwarte Weg vormde de grens tussen de beide voormalige gemeenten Sappemeer en Zuidbroek. Het zandpad leidde naar het “Bleeker’s Klippie”, een soort attractie voor de kinderen rond 1900. Vooraan de weg stond de korenmolen van Tammo Haan.
- 2 Laantje naar de openbare lagere Oosterschool (ter hoogte van Noorderstraat 315).
- 3 “Kampslaantje” ter hoogte van Noorderstraat 348. Aan het laantje heeft o.a. de familie Kamps gewoond.
- 4 Tuinstraatje, een aan de oostzijde van de Herenstraat (tussen de huisnummers 57 en 61) gelegen zijstraatje met een verbinding naar de oude N.H.-pastorie.
- 5 De openbare lagere Westerschool, heeft bestaan ten westen van Noorderstraat 161.
- 6 De openbare lagere Kleinemeersterschool (ter hoogte van Vosholen 49 t/m 53a).
- 7 Laantje, gelegen tussen slager Pol en manufacturenhandel G. Ruding (tussen Noorderstraat 93 en 95). Het woonhuis hieraan is o.a. bewoond geweest door melkboer Brust.
- 8 Hundslaantje, gelegen tussen zaadhandel Dries en drukkerij Kremer (tussen Noorderstraat 79 en 81).
- 9 Roomslaantje nabij de R.K. kerk (Noorderstaat 144).
- 10 Laantje tussen de Doopsgezinde Kerk en machinefabriek Borcherts (tussen Noorderstraat 53 en 57). Het huis hieraan is o.a. bewoond geweest door de familie Rehwinkel.
- 11 Het Boswijksstraatje had de ingang bij de klompenmakerij van Boswijk, de huidige Groepspraktijk (tussen Noorderstraat 96 en 104) en was aan de zuidzijde verbonden met het Boswijkslaantje.
- 12 Het Boswijkslaantje had de ingang bij café Kruijer, het huidige toegangsweggetje naar de Theo Thijssenschool (tussen Noorderstraat 80 en 84).
- 13 “Jagerslaantje” tussen notaris De Koe en zadelmakerij Van Geuns (tussen Noorderstraat 5 en 7). Het laantje leide naar de kwekerij van Schreuder.
- 14 De openbare lagere school aan de Stationsstraat was bereikbaar via het laantje tussen de huidige huisnummers Kees de Haanstraat 19 en 23 en is later verhuisd naar het plan Boswijk onder de naam Theo Thijssenschool.

Bruggen, tillen en hooghoutjes

- A Brug over het Noordbroeksterdiep (“Ruitse Pijp”)
- B Oosterhooghout
- C Borgercompagniestertil (-brug)
- D Bruggetje over de kolk naar houthandel en schuierhoutenfabriek J.H. Jager en Zonen
- E Molenhooghout
- F Kleinemeersterhooghout (-brug)
- G Bruggetje over het Kleinemeersterdiep (in de Zuiderstraat)
- H Westerhooghout
- J Brug over het Winkelhoeksterdiep (in de Noorderstraat)
- K Bonthuizertil (-brug)

14

K

J

13

12

11

H

10

9

8

G

7

F

E

6

ogezand

Winkelhoerster

08

diep
MP 16
Schutsl

MP 17

P Kerk

Aardappelmeel
fabr
2.7
Station

WATERSCHAP
Achter

R G Kerk

P Kerk

MP 95
Draaihr
Voetbr

MP 96

MP 97
Voetbr

1.5

1.1

KLEINEMEER

Kleiner

Kalk

Kleinemeester

St Scher

Voetbr

Koetbr

Vosholen

Voetbr

Draaihr

POLDER

MP 1.5
Drs

1.3

Drs
Kielster

1.3

Voetbr

MP 2
Drs

Drs

5 D C E 3 B 2 A 1

Heeren laan

Heerenstraat

MP 18

Voordbroekster diep

KOSTVERLOREN

Oostende

Sappemeer

Branderij

Papierfab

diep

WATERSCHAP

Houtzij

09

MP 99

Halte
Borgercompagniesterveg

MP 98

naar Nieuwe Schans

Borger

diep

OVERWATER

Trips

Welgelegen

WATERSCHAP

VAN DEN MOLENPOLDER

Tripscompagnie

DE NIJVERHEID

compagniesterveg

Provincielaan

11

17

DE EERSTE JAREN VAN MIJN LEVEN IN KIELWINDEWEER

Jeugdervaringen in de periode 1940-1955

Nika Noordhoek

Ik ben geboren in december 1936.

Mijn vader was fietsenmaker, garagehouder, elektricien, gasfitter en loodgieter. Als garagehouder was hij ook taxichauffeur, verzorgde hij het ziekentransport en deed het vervoer bij bruiloften en begrafenissen. Het was de enige garage in het dorp. We hadden ook een benzinepomp, die door mijn moeder werd bediend. Er zat geen motor op de pomp en daarom moest ze met een hendel draaien tot het peilglas vol benzine was (5 liter). Vervolgens liet ze dat in de tank van de auto lopen. Het duurde dus wel even voor de auto volgetankt was. Voorts deed ze de administratie en de financiën. Hiertoe behoorde ook het maandelijks schrijven van allerlei nota's. Daarnaast deed ze de huishouding, verzorgde de groentetuin en naaide de kleren.

Het dorp had 3 bakkers, 5 kruideniers en een slager. Er waren confectiewinkels, een melkboer en een kweker. Verder een groenteboer, twee schilders, 2 timmerlieden, een petroleumboer, een kolenboer, een schoenmaker, een kleermaker, 2 smederijen, een klompenfabriek, 2 dominees, een huisarts, een veldwachter en een boderijder.

De veldwachter woonde bij de sluis. Ik was erg bang voor hem want als je ondeugend was geweest kwam je bij hem in het hok en kreeg je brood met water. Zo was ik ook doodsbenuwd voor de 'boesjeude' die je pakte als je te dicht bij het diep kwam.

In het dorp was een telefooncentrale die door Dientje Tieks werd bediend.

Bij ons thuis hadden we telefoonnummer 8. De huisarts, dokter Binnerts, had ook telefoon. Je kon gewoon zeggen "Dientje geef me dokter even".

Mevrouw Binnerts, de vrouw van de huisarts, was apotheker en ze had apotheek aan huis.

Verder waren er een openbare lagere school en een gereformeerde lagere school alsmede een gereformeerde en een hervormde kerk. Dan nog een kerkkoor, een tafeltennisvereniging, een gymnastiekvereniging, een Plattelandsvrouwenvereniging en een Plattelandsjongerenvereniging. Ook was er een zondagschool en later nog een sportveld.

Bovendien aanvankelijk 3 cafés. En uiteraard diverse boerenbedrijven en arbeiders.

Kielwindeweer kon een zelfvoorzienend dorp worden genoemd, hetgeen in de oorlog een groot goed was.

Bovenal was er de levensader het Kioldiep met wijken er haaks op, die de landerijen bereikten. De wijken liepen dood. De wijken waren aanvankelijk voor de afvoer van turf en later van de landbouwproducten. Er lagen houten bruggetjes over de Dorpsstraat en de Dorpskade, daar waar de wijken in het Kioldiep uitkwamen. Als er een tankwagen kwam om bij ons benzine af te leveren, moesten de bruggetjes verstevigd worden met z.g. posten. Ik ging naar de openbare lagere school, die 6 klassen had in 4 lokalen. Ook was er een gymnastieklokaal, waar onder meer jaarlijks Sinterklaas werd ontvangen.

In 1943 ging ik naar de eerste klas. Het was toen oorlog. We deden vrijwel alles lopend.

Als er een toneelvoorstelling was bij Faber in Hoogezand, gingen we er met de school lopend naar toe; een wandeling van anderhalf uur.

In de tweede klas (1944-1945) leerde ik breien. Als je een lapje klaar had, moest er een gat in worden geknipt en kon je het weer dicht mazen. We maakten o.a. een merklap met romeinse cijfers en het abc. Dat noemde men nuttig handwerken!

In de oorlogstijd was er geen gewoon papier meer, maar een slecht soort papier waarop niet met de pen kon worden geschreven. We schreven er met potlood op omdat inkt er op uitvloeide. Als het schrift vol was, werd alles weer uitgegumd en kon je opnieuw beginnen. Later werd de school door de Duitsers bezet en kregen we les bij ons thuis in de voorkamer. Eens in de vier jaar was er een schoolfeest in Kielwindeweer. Er kwamen dan erebogen in het dorp en er werden rozen van papier gemaakt. De kinderen gingen in een versierde praam van boven- naar beneden-Kiel en probeerden door massaal van de ene naar de andere kant te rennen de praam aan het schommelen te krijgen. De fanfare liep dan door Kiel. 's Middags deden we spelletjes op het sportveld. De jongens zaklopen en de meisjes was op de lijn hangen. Dat was niet mijn leukste bezigheid. 's Avonds hadden de ouderen een bonte avond in een grote tent.

Hoewel de kinderen uit diverse milieus kwamen en wel met elkaar speelden, was het in de begintijd zo dat mijn ouders op gymnastiekuitvoeringen niet aan de boerentafel mochten zitten. Middenstand, arbeiders en boeren waren hoewel van buitenaf niet zichtbaar wel degelijk gescheiden.

Ik was lid van de gymnastiekvereniging. De uitvoeringen waren in café Piest bij de klapbrug. Begonnen werd met het zingen van het lied van gymnasten. De kleintjes stonden vooraan maar kenden de woorden vaak nog niet. Die deden alleen de mond open en dicht.

Geen lied klinkt zo schoon en geen toon wordt gehoord
Die meer ons begeistert, die meer ons bekoort
Geen lied klinkt zo krachtvol, zo innig gemeend
Als het lied van gymnasten, als broeders vereend
Dan worden eendracht en vriendschap gestaald
Dan wordt de juichtoon vol geestdrift herhaald
En daverend rolt dan langs velden en vloed
Het Vrank en het Vrij en het Vroom en het Vroed

Toen ik 6 jaar werd, kreeg ik een fiets. Aangezien er toen geen kinderfietsen waren, kreeg ik een fiets voor volwassenen. Het zadel zat aan een gebogen pen zodat ik voor de zadelstang zat en op de pedalen waren grote houten klossen gemonteerd. Mijn vader zette me er op en zei: trappen! Ik ging recht op een grote hoop stenen af. Ik zie nog die hoop stenen.

In de winter schaatsten we uitbundig op de wijken en op het kanaal. Mijn vader had de schaatsen tegen 5 liter benzine verkregen. Het waren Friese doorlopers (Nooitgedagt). Het kanaal had vaak slecht ijs omdat de schepen lang doorvoeren waardoor eigenlijk alleen het ijs aan de kanten onbeschadigd en glad was. Je leerde echter wel op schotsen te schaatzen. Geliefd was een rondje van ongeveer 20 km naar Spijkerboor, overstappen op het Drents diep naar het Zuidlaardermeer en dan via Kropswolde en aardappelmeelfabriek de Toekomst in Nieuw Compagnie weer terug naar huis.

Om kauwgum te maken kauwden we op tarwe. Later bleek dat ontsmet te zijn en moesten we naar de dokter die onze magen leegpompte. Nog later kauwden we op pek uit de straat. We knikkerden met eigen gemaakte knikkers. We hadden even voorbij de sluis een stukje kleigrond ontdekt. Daar rolden we knikkers van die in de asla van de kachel werden gebakken. Voor 10 zulke knikkers kreeg je bij het ruilen 1 glazen kogel met een oog. We sprongen touwtje, hoepelden en liepen op stelten. We speelden met een zelfgemaakte tol van een garenklosje met een potlood er door. Met een zweepje bracht je de tol aan het draaien. Van een schoensmeerblikje maakten we een speeltje dat met een touwtje achter je aan rolde. Alle spelen hadden een eigen periode. Vliegeren met een zelfgemaakte vlieger deed je bijvoorbeeld als het koren opgehokt was. Vaste prik was in de herfst aardappels poffen als het loof op het veld in brand werd gestoken.

Zwemmen leerde ik in Spijkerboor waar in het Drents diep werd gezwommen. Er waren houten badhokjes. Later gingen we naar het zwembad de Langeleege in Veendam. Op de plek waar nu het voetbalstadion is, was toen een zwembad met veenwater. Het heeft 2 jaar geduurd voor ik mijn diploma had. We gingen vaak niet naar les en maakten ons zwempak en het haar nat in een sloot of wijk. Mijn moeder vond het vreemd dat het zo lang duurde voordat ik mijn diploma behaalde. Toen we eenmaal het diploma hadden, zwommen we vaak in een wijk tussen het kikkerdril en het kroos. Ach, kikkerdril en kleine kikkertjes. Een weckfles vol dril was bij ons in de regenput gevallen en de kikkertjes kwamen de pomp uit. Er was geen stromend water; we gebruikten 2 prachtige koperen pompen. Een voor regenwater en een voor putwater. Regenwater was niet drinkbaar en putwater wel.

Er voeren veel schepen door het Kioldiep. Ze werden getrokken door een paard of door de schipper, die dan in de zelen liep. Na de oorlog kwamen er opduwertjes. Dat waren kleine sleepbootjes die het schip aan de achterkant opduwden. Een enkele keer bij gunstige wind had het schip een groot bruin zeil op. De giek kwam dan zelfs over de weg.

Vooral in de herfst bij de bietencampagne en de aardappelcampagne waren er veel schepen. Als kind draaide ik na schooltijd en op zaterdagen vaak een bruggetje af. 2 cent per schip en ik kan me herinneren dat ik een keer 80 cent had.

Mijn moeder had toen de kruidenier verboden mij snoep te verkopen! Het geld moest allemaal in een spaarpot van de Boerenleenbank. Zakgeld kreeg ik niet en mijn vriendinnetjes ook niet. Daarom was er een run op de bruggetjes.

Wie er het eerst was, had het alleenrecht. Nog steeds herinner ik me een geweldige ruzie die ik hierover had met een van mijn beste vriendinnetjes.

In de herfst was het water van het diep echt vies, het stonk dan naar rotte eieren. Het zilveren bestek van de rijke boeren werd hierdoor zwart.

De kruidenier kwam elke week de bestellingen ophalen. Daarna kwam hij met een fiets met een breed stuur waar bruine canvas tassen aanhingen de bestelling brengen. Een maal per maand werd er betaald. De petroleumboer had een hondenkar met een drum er op. De melkboer had een fietskar met melkbussen er op. De melk werd per liter in een pan gedaan. Aan de overkant (landskaande) fietste de vrouw van de melkboer om er melk rond te brengen. Ze had aan elke kant van de bagagedrager beugels waarin een melkbus paste.

De bakker kwam langs met een fiets met een korf voorop en later met een bakfiets. De dokter behandelde op de pof en daar kregen we 1 maal per jaar een rekening van.

De drukste dag van het jaar was voor mijn vader de Zuidlaardermarkt. Hij reed dan van heel vroeg in de morgen met boeren naar en van de veemarkt. Sommigen wilden niet bij elkaar in de auto zitten. Dat was dan passen en meten. In Kielwindeweer was er op die dag bij de Zuidlaarderweg kermis: een zweefmolen en een poffertjeskraam. Met Zuidlaardermarkt mocht thuis ook de kachel weer aan. De kachel ging op 21 maart weer uit. Koud of niet koud.

Mijn vader reed ook vaak met de baas van de schoenklompenfabriek het Groninger platteland af om bomen te kopen. De bomen kwamen in een wijk te liggen om uit te logen voor het gebruik. Ze lagen daar jaren in en het was spannend om er overheen te lopen. Dat was niet zonder gevaar.

Ook reed hij met de graanhandelaar Goosen Oldenziel naar de Korenbeurs in Groningen als het graan werd verhandeld. Hij droeg een portefeuille met een ketting aan zijn jasje. Die puilde op de terugreis uit, zo vol was de portefeuille. Thuis schoot hij dan 's avonds met zijn geweer rondom het huis. De Kielsters zeiden dan: "Goos'n het geld in huus." Goosen woonde naast de molen waar ook het lijkwagenuisje was.

In het lijkwagenuisje stond een prachtige koets en daar kwamen bij een begrafenis de paarden van de boderijder voor met oogkleppen en pluimen op het hoofd en een zwart kleed over de rug.

Als er iemand was overleden, kwam de leedaanzegger in zijn zwarte pak met een steek op het hoofd dat huis aan huis verkondigen. De gordijnen van het huis waar iemand was overleden waren dicht. Het hele dorp liep bij de begrafenis achter de lijkwagen met uitzondering van de mensen die niet zo ver konden lopen. Die werden door mijn vader per auto vervoerd.

In de oorlog toen er geen benzine meer was, kregen we gasflessen op de auto. 4 kleine er bovenop in de lengte, 2 grote er achterop rechtopstaand. Het gas werd getankt bij de gasfabriek in Hoogezand.

Toen er geen elektriciteit meer was hadden we een grote houten propeller in de tuin die een accu oplaadde. Daar hadden we 's avonds licht van.

Samen met buurtgenoten is er eens een praam vol turf opgehaald. In etappes werd er 's nachts gevaren en overdag in wijken geparkeerd. Toen was er voorlopig brandstof genoeg. Voor de zelfvoorziening hadden we een varken en een geit. Het varken werd in november door de slager bij ons thuis geslacht. Het werd op een ladder gehangen.

Dan werd onder meer bloedworst, leverworst en metworst gemaakt.

Worst en ham werden in de kamer te drogen gehangen. Het vlees werd geweekt.

Mijn moeder maakte samen met de vrouw van de dokter ook zeep. De doktersvrouw had (als apotheker) kaliloog en mijn moeder had koolzaad of lijnzaad. Hiermee konden ze zeepzieden. Het product was een soort groene zeep.

In de oorlog hadden we een onderduiker. Een neef van me die niet naar de Arbeitseinsatz wilde. Toen heb ik niet geweten hoe gevaarlijk het was een onderduiker in huis te hebben. De dorpsgenoot Pieter Venema, die ook onderduikers had, is verraden en geëxecuteerd samen met 2 onderduikers. Na de oorlog is de naam Dorpskade veranderd in Pieter Venema-Kade.

Kort voor de bevrijding, toen er in Limburg werd gevochten, kwamen er in Kiel evacués. Bij de burens kwamen Limburgers, die ik niet kon verstaan. Later of ongeveer in dezelfde tijd kwamen er ook kinderen uit Rotterdam en Den Haag die ondervoed waren. Wij kregen Rietje Hageraats in huis, die een paar jaar ouder was dan ik. Die kinderen mochten aanvankelijk bijna geen eten hebben, omdat ze weer aan voedsel moesten wennen. Ik keek erg tegen haar op. Zo keurig en geen vieze handen.

Hoofdluis kwam veel voor. Het werd bestreden met de niskakam en met een tinctuur dat jachtwater heette. Ook kwamen er veel zweren voor. Die waren besmettelijk.

In de vijfde klas kreeg ik vioolles samen met 2 andere meisjes van bakker Frits Barkhuis. De violen kregen we in bruikleen. We traden op onder de naam Frederico Bakkerellie en zijn damesorkest in de uitvoering bij de Plattelandsjongeren en ook bij een modeshow. Naast de violisten, waren er ook nog een gitarist, een accordeonist en een pianist. Onze herkenningmelodie was 'Wien bleibt Wien'.

Ik herinner me dat de krijgsgevangenen Duitsers over de Zuidlaarderweg richting Kielsterachterweg marcheerden. De Canadezen zaten op de daken en hielden ze onder schot. Ik had gespijgeld en keek er naar. Voor mij zeer spannend! Diezelfde dag werden de mensen die politiek fout waren, opgehaald. Daar liepen we als kinderen in optocht achteraan. Totdat mijn oom Hendrik werd opgehaald en ik huilende thuis kwam! De opgepakte mensen werden naar Westerbork gebracht. Ook een nicht van mij en haar man, een baby en een zontje van 4 kwamen in Westerbork terecht. De baby is in Westerbork overleden. Henk een jongetje van 4 jaar kon niet meer lopen en kwam bij ons in huis.

In Westerbork was te weinig eten. Mijn vader vervoerde diverse vrouwen van de opgepakte mannen naar Westerbork. Die gingen er op bezoek en brachten eten.

Op de boerderijen waar de eigenaar was weggehaald kwamen z.g koekoeksboeren die de zaak waarnamen zolang de eigenaar weg was. Sommige mannen werden later elders te werk gesteld. Zo kwamen er ook mannen in Zuid-Limburg in de mijnen terecht. Ook daar reed mijn vader met diverse vrouwen naar toe. Op een dag heen en weer op secundaire wegen en 80 km per uur.

Na de oorlog in 1947 kocht mijn vader een nieuwe auto. Een Chevrolet voor 4700 gulden. Daarin heb ik rijles gehad, Mijn vader had er dubbele bediening in gemaakt. Ik keek tussen de spijlen van het stuur door. De voorbank bestond uit een stuk. De rijexaminator was een forse man en kon zijn knieën niet kwijt onder het dashboard omdat ik dicht op het stuur zat. Ben gezakt op "jeugdige onbezonnenheid". Met mij hebben vele Kielsters rijles van mijn vader gehad. Hij verhuurde de auto toen ook. Daarnaast verhuurden we ook een centrifuge en een knijpertjesijzer. Voor een kwartje per dagdeel.

De tijden veranderden en de boeren wilden zelf een auto. Mijn vader ging dikwijls met zijn zakken vol geld naar de automarkt in Utrecht en kwam altijd met een auto terug. Meestal had een boer die besteld. De intensieve landbouw begon. Onze buurman was loonwerker en werkte met grote machines die de boeren toen nog niet zelf hadden. Hij spoot vergif tegen b.v. de coloradokever. Hij gebruikte o.a. dildrin een vergif dat nu niet meer gebruikt mag worden. Dildrin is geel en onze buurman kreeg toen ook geel haar en geel behaarde armen. Zelfs de baby in de kinderwagen was geel. Men had geen enkel benul van de juiste dosering en het gevaar voor de gezondheid.

Het meest belangrijke van mijn vroege jeugd waren mijn 6 vriendinnen. Iedere zondag kwamen we bij elkaar Elke week bij een andere moeder. We speelden veel monopoly, pesten (een kaartspel), een en dertigen en natuurlijk verstoppertje. Elke zondag feest! Later gingen we 's zondags dansen in Zuidlaren of Wildervank. Daar dronken we ons eerste glas wijn (witte Graves superieur.) en rookten we onze eerste sigaret (Caballero en Miss Blanche).

Nog altijd heb ik contact met mijn vriendinnen van de lagere school!

DE BARRE OVERWINTERING OP NOVA ZEMBLA:

Groningers verzeild tussen Eskimo's (vervolg van artikel in het vorig nummer)

Chris Nannen

Zoals aangekondigd: een nadere beschrijving van een bizarre schipbreuk en de gevolgen voor de Groninger bemanning van het Groninger schip "Jantina Agatha", met aan boord de in Hoogezand geboren kapitein W.G. Dijkstra.

Het rampschip de "Jantina Agatha"

De op 9 mei 1903 te water gelaten stalen gaffelschoener "Jantina Agatha" op de werf van Wilmlink in Groningen bleef het onheil niet bespaard. Op haar allereerste reis was het al mis. Op 24 augustus 1903 vertrok het schip uit Delfzijl met een lading graan naar Southampton. Op de Eems, nabij het "Doekegat" gekomen, liep het vaartuig tegen een daar ten anker liggende Duitse torpedoboot aan, waardoor de boeg van deze boot zwaar werd beschadigd. Behalve kleine averijen werd bij de "Jantina Agatha" de verschansing ingedrukt, het dek ontzet, de zwaardklamp, boeg, en waterslag gebroken. De schoener werd later die avond naar Delfzijl gesleept en gerepareerd. Op 11 oktober 1903 vond een volgend voorval plaats. De bemanning van de Vlaardinger logger "Admiraal de Ruyter", (schipper Jacob Sonne) dwars van Scheveningen zeilende, ontdekte een verlaten schip. Aan boord gekomen bleek het om de nieuwe stalen schoener "Jantina Agatha" te gaan, beladen met lijnkoeken. De kluiverboom ontbrak gedeeltelijk, de sloep was van dek, het grootluik opengeslagen en er stond 3 voet water in het schip. Een deel van de Vlaardinger vissers ging direct aan de pompen en zette koers naar IJmuiden. Met behulp van een sleepboot werd het schip in veiligheid gebracht en het beheer aan de strandvonder in IJmuiden opgedragen. Bij nader onderzoek zijn stukken van een sloep aan boord van het schip gevonden. Men neemt aan, dat de bemanning er is afgehaald, daar dergelijke schepen meestal slechts één sloep voeren. Op 14 oktober wordt bekend dat de gehele bemanning van de "Jantina Agatha" gered is. Kapitein Smits en stuurman Klamer worden door de stoomtrawler "Alphonse" in Ostende aan wal gebracht. De overige bemanningsleden door de stoomtrawler "Tjipma". Op 16 oktober wordt de "Jantina Agatha" naar Amsterdam gesleept, om daar te lossen en te repareren. Op 6 september 1904 vindt er opnieuw een incident plaats. De uit Casablanca komende "Jantina Agatha" is bij Kirubright op de rivier aan de grond gelopen en zit gevaarlijk vast. De lading is door lichters gelost. Echter het einde van dit "rampschip" is nog niet in zicht, want uitgerekend de grootste ramp vindt plaats met aan boord de hoofdpersoon in dit verhaal Kapitein Wierardus Cornelis Dijkstra. Wierardus Cornelis Dijkstra werd geboren op 6 november 1868 te Hoogezand. We komen zijn naam in de verschillende registers van aanmonstering (monsterrol) tegen. Voor het eerst is dat op 14 februari 1894, hij voer toen als stuurman op de tjalk "Voorwaarts". Op 18 mei 1904 behaalt hij als eerste stuurman het "bewijs van bekwaamheid als schipper in de grote zeilvaart". Zijn naam staat ook vermeld op de monsterrol welke zich in het archief van de gemeente Delfzijl bevindt als hij uit Delfzijl vertrekt voor zijn laatste reis met de "Jantina Agatha". In 1903 trouwt hij met Hanna Brongers. Zij is dan 19 jaar oud, en ze krijgen in 1907 een zoon en in 1909 een dochter. Hij stond bekend als een zeer kundige zeeman.

Ook in de periode voorafgaand aan de fatale laatste reis, waar nu ruim 110 jaar later nog over wordt gepraat en geschreven, heeft de “Jantina Agatha” met aan boord kapitein Dijkstra zijn naam als “rampschip” eer aan gedaan. In de nacht van 5 januari 1905 had de schoener “Jantina Agatha” bij Ocranto een aanvaring met een onbekende bark en als gevolg hiervan waren de masten en de ra’s zwaar beschadigd. Op 9 november 1905 liep de “Jantina Agatha”, met verlies van kluiverboom en enige zeilen en met losgeraakt roer Gibraltar binnen. De schade was veroorzaakt door storm. Vervolgens is het op 22 januari 1906 weer prijs, de “Jantina Agatha”, die met visqano onderweg was van Aberdeen naar Salrney loopt de haven van IJmuiden binnen met aanzienlijke schade als gevolg van zware grondzeeën. Het schip heeft zware averij gehad, waardoor de achterzijde van de roef werd ingeslagen en vol water liep. Het stuurwiel is verbrijzeld. Het is 10 september 1908 als de “Jantina Agatha” wederom met schade de haven van Harnaes (Gefle district) is binnengelopen. Een gebroken gaffel, verlies van schoenerzeil en op meerdere plaatsen schade aan het dek is het resultaat. Het schip is in Harnaes gerepareerd zonder te lossen.

De “Jantina Agatha” in haar volle glorie

De fatale reis naar Baffin Land

Omstreeks juli 1909 was het schip ingehuurd om de expeditie, belast met het opsporen van de vermiste walvisvaarder “Snowdrop” naar de Davis-Straat te vervoeren. Het zal dan eind juli uit Dundee moeten vertrekken. Het zal daar bevracht worden met een lading koopmansgoederen voor de Cumberland Gulf, om daar twee plaatsen aan te doen en een andere plaats nader op te geven. Verder hebben de verladers ook het recht nog een derde station aan te wijzen. Op alle plaatsen moet geladen en gelost worden. De retourvracht bestaat in hoofdzaak uit pelswerk en traan, er is echter een kans, dat er walvisingrediënten meekomen, als er wat gevangen is. Met twee maanden zou men weer in Groningen zijn, dacht men? In Delfzijl werd het schip beladen met turfstrooisel met wat droge klei als ballastlading. In 1906 maakte kapitein Dijkstra al eens een reis naar Baffin Land met dezelfde “Jantina Agatha”, hij voer heen in 24 dagen met kolen en wat bijzonder stukgoed en met gedroogde vis terug in 23 dagen!

De bemanning ten tijde van de beschreven fatale reis naar Baffin Land

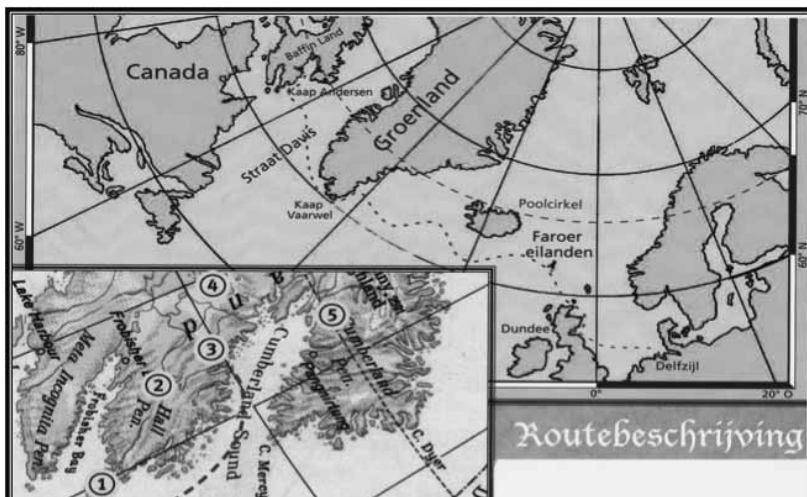
*Op de foto: 1. J. Vogelzang (lichtmatroos);
2. Martinus van Dijk (matroos);
3. Meerten Hindriks (2e stuurman);
4. A. Lehman (kok) 5. W.C. Dijkstra (gezagvoerder);
6. Jan Pieter Klugkist (1e stuurman);
7. Gewoon Hond. (nummer 4 was een Duitser)*

Op 13 juli 1909 vertrok het schip vanuit Delfzijl om aan, wat later zou blijken, haar laatste reis te beginnen. Enkele dagen later kwam het schip in Dundee (Schotland) aan. Het oponthoud zou zo kort mogelijk zijn. Na lossing werd het schip uitgerust voor zijn reis naar de Poolzee. Dijkstra denkt voor het einde van de volgende week te vertrekken en zal alle moeite doen om inlichtingen te krijgen aangaande het lot van de walvisvaarder “Snowdrop” en haar bemanning.

Volgens het Nieuwsblad van het Noorden zal het schip eerst naar de nederzetting Blacklead in de Cumberland Gulf gaan. Men denkt inlichtingen te kunnen inwinnen betreffende de vermiste walvisvader en zijn bemanning bij de inboorlingen van “Westland”. Mocht dit onmogelijk blijken dan zal het schip doorgaan naar de nederzetting van O. Forsyth Grant te Signiva, waar men hoopt de “Snowdrop”-bemanning in goede welstand te zullen aantreffen. Een krant in Dundee vermeldt nog, dat professor Bernhard Hantzsch, een Duitse professor die de eerstvolgende drie winters in Baffinland zal doorbrengen (waar hij onderzoek zal doen) de reis ook zal meemaken, evenals de heer E.W. Greenshields, zendeling in de poolstreken, die in oktober van het vorig jaar met de Dundee walvisvaarder “Queen Bess” met verlof terug kwam om nu opnieuw naar zijn standplaats te gaan. De lading van de schoener bestaat uit 20 ton kolen plus evenveel tonnen aan stukgoed, hoofdzakelijk proviand, deels voor de zedingsnederzetting op Blacklead Baffinland, deels voor Kertonhoven waar een ver afgelegen walvisstation moet worden bevoorrad. De bemanning weet dat de reis naar de Poolstreken zal gaan. Alleen Kapitein Dijkstra, is er eerder geweest.

Op 29 juli licht de “Jantina Agatha” het anker. De bedoeling is om door de Pentland Firth te gaan. Het weer zit tegen. Pas op 7 sept. wordt de Groenlandse kust gepeild en op 9 sept. in de middag de (Zuid Groenlandse) Kaap Varel gerond op 20 mijl afstand. Aan de oostkust van Groenland maakten de Groningers al kennis met ijsbergen. Meer ijs dan ze verwachtten, de weersomstandigheden werden steeds slechter. Met het vooruitzicht dat er nog 2000 mijl voor de boeg lag – normaal ongeveer elf dagen zeilen – kon men zijn lol wel op. Eerst op de dagwacht van 24 september wordt kaap Andersen gepeild op 15 mijl. Het ijs bemoeilijkt steeds meer de voortgang. Op 25 september loopt het schip met een flauwe koelte de baai binnen. Dijkstra ontmoet veel drijfijfs. Het is zwaarder dan hij ooit heeft kunnen vermoeden. Hij mindert zeil. Zienderogen wordt het ijs indrukwekkender, zowel in zwaarte als in massa. De Groningers moeten al hun vakmanschap tonen. Matroos Van Dijk en de zendeling Greenshield, welke laatste zich erg kameraadschappelijk opstelt, staan op de uitkijk. Stuurman Klugkist staat aan het roer naast Dijkstra.

- 1 = Kaap Andersen
- 2 = Cumberland
- 3 = Black Lead Island
- 4 = Baffin Land
- 5 = Walvisstation Kekerton.

Het moet die ochtend tegen elf uur zijn geweest toen Van Dijk schreeuwde: ‘Loef op, loef op, aan lij een groot stuk ijs’. Klugkist deed zijn uiterste best maar er was geen houden aan. Ter hoogte van de fokkewant raakt de “Jantina Agatha” het ijs. Later zal Dijkstra verklaren: “Wij voelden het schip een paar maal stoten en daarna zaten we weer in klaar water.” Met zeer veel geluk zouden ze hun bestemmingsplaats, die niet erg ver meer kon zijn bereiken. De pompen zijn lens. De opmerking van Hindriks, die naar beneden is gevlogen, geeft de geschrokken mannen moed. Dijkstra is er niet gerust op. De ochtend van 26 september om 6 uur komen Dijkstra en Klugkist met een kleurloos gezicht aan dek. Twee duim water en een uur later al drie in het ruim. De pompen gaan werken. Om 10 uur is twee voet water gemaakt. Klugkist en Van Dijk zoeken lange tijd naar het lek. Er loopt water, maar waar? Er wordt meer en meer water gemaakt. “Die boot er uit.” Dijkstra geeft opdracht met man en macht de grote marine sloep van de Duitse professor uit het ruim te draaien. Het wordt een hels karwei dat uren vergt. Er staat nu al zes voet water in de “Jantina Agatha”. Dijkstra blijft ogenschijnlijk rustig. De mannen werken als paarden. Als het gevaarte drijft, geeft hij de order: ”En nu als de weerlicht bevoorraden.” Dijkstra en Greenshield kiezen uit de grote voorraad proviand om er zoveel en zo goed mogelijk mee te stuwen. De schoener zakt nu merkbaar dieper weg. Zij maakt lichte slagzij over stuurboord. Er staat geen zuchtje wind. Maar schijnbaar onbeweeglijk drijven ijskolossen rond de schoener. De grote sloep is nu beladen. De eigen sloep van de “Jantina Agatha” is aan de beurt. Maar er moet ook plaats blijven voor de bemanning. Dijkstra en Klugkist overleggen voortdurend wat mee moet, en hoever is het roeien naar de vaste wal? De schoener zakt nu merkbaar dieper, maar er zit nog een aantal tonnen stukgoed in, dat de mannen voor een overwintering dringend nodig hebben. De sloepen zijn echter vol. Er zijn geworden, bedoeld voor de wetenschappelijke expeditie van de professor, nu benut om zo lang mogelijk in leven te blijven. Ze proberen nog een vlot te maken om nog wat leeftocht mee te nemen, wat niet gelukt. De zeekaarten en twee kompassen gaan nog mee. Dan is daar het dramatisch moment aangebroken als Dijkstra zegt: “Er maar af!” De nacht van 27 september wordt de gehele nacht doorgeroeid met de grote en kleine sloep. Rond zes uur zien ze een eilandje, eerst maar slapen. Dijkstra, Greenshield, Hindriks en Van Dijk proberen hulp te halen. Zij roeien richting Black Lead Island en komen daar in de nacht van 29 september aan. Op 30 september worden de anderen met hulp van 12 Eskimo’s opgehaald en naar Black Lead Island gebracht. De mannen verkennen het gebied, er blijkt geen levend wezen te bekennen. Ze zetten er een tent op. Dominee Greenshield heeft op Black Lead Island een kleine missiepost bewoond. Het houten huisje blijkt er nog te staan. In en rond het huisje leven de zes Groningers en hun twee gasten tot augustus 1910 te midden van de Eskimo’s.

Volgens een verslag uit het Nieuwsblad van het Noorden van 28 september 1910 die citeerde uit een door de lichtmatroos Vogelzang bijgehouden dagboekje het volgende: ‘Eskimo’s wonen in huizen van stokken waarover vellen gespannen zijn. Het enige meubel is een traanlamp waarboven eten gekookt wordt.’ Hun kleding werd vervangen door Eskimopakken. De jas bestaat uit aan elkaar genaaide vellen van zeehonden zonder knopen en alleen een opening waar men het hoofd doorsteekt en een kap, het buitenste van het vel van oude zeehonden, de voering van de zachte pels van de jongen. Kousen zijn van rendiervellen, met het haar naar binnen. Dan volgen nog sokken van vogelvelen met de veren aan de binnenkant en daarover weer sokken van zeehondenvel. Met behulp van dominee Greenshield, die hun taal (Inuktitut) sprak, werd de bemanning gastvrij op Black Lead

Island ontvangen. Vanwege de extra gasten moest er zuinig worden omgesprongen met de proviand. Ze leefden deze winter per dag op twee scheepsbeschuiten en een paar borden zeehondensoep en vooraf gekookt bloed. Het was 's winters maar twee uur licht en geregeld een temperatuur van onder de vijftig graden. Pas op 1 juni kon men weer op jacht.

De krant schrijft: 'De eentonigheid van het bestaan daar, het doelloze, het lange wachten, maakte dat hun verlangen naar Nederland op het laatst hun te machtig werd. Zo worstelen de mannen zich door de eenzame poolwinter. Ze denken aan thuis, waar iedereen zal denken dat ze gebleven zijn. De dagen worden langer. Een oudere Eskimo praat over eieren die binnenkort te vinden zullen zijn. In mei vriest het nog zeer streng.

Twee sloepen met acht man, twee sleeën en 16 trekhonden gaan op 1 juni 1910 er op uit. Het is windstil. Er moet geroeid worden. Voor het eerst sinds maanden wordt er gezweet. Eskimogidsen loodsen de sloepen naar Kakaloe op Baffinland. Ze komen na een paar dagen op de plaats waar de "Jantina Agatha" is gezonken. Dijkstra is een stille man geworden. Men vangt herten en een walrus. Veertien dagen later wordt een dergelijk jacht herhaald. De zon krijgt meer macht. De Groningers turen naar het zuidoosten, waar ooit de redders zullen moeten komen. Het wordt augustus. Dominee Greenshield die zich een ware vriend heeft getoond, spreekt de verwachting uit dat een schoener gestuurd zal worden om hen te zoeken. Hij krijgt gelijk.

Behouden thuiskomst

Net toen de bemanning na ruim een jaar op Baffin Land de moed begon op te geven was de redding nabij. De schoener "Thomas" werd op 13 juli 1910 vanuit Dundee er op uit gestuurd om onderzoek te doen naar het lot van de "Jantina Agatha" en keerde na twee maanden en 6 dagen terug, met twee bemanningsleden levend en wel aan boord. Kapitein Dijkstra schreef een brief aan zijn vrouw die hij de "Thomas" mee gaf. Hij zelf, dominee Greenshield en de anderen volgden enige weken later met de walvisvaarder "Scotia". Hier volgt de brief zoals hij die toen schreef, onverkort, en woordelijk overgenomen.

Blacklead, 30/8/1910

Lieve vrouw en kinder.

Eindelijk na een zware tijd voor ons allen hier ben ik weer in de gelegenheid om eenige letteren tot u te richten om te beginnen Hanna kan ik u mededelen dat we onze schuit de 26 September hier niet ver af in het ijs verloren hebben maar gelukkig allen zijn we gered en tot nog toe gezond wat hier in deze wereld een voorrecht is. We waren 8 man aan boord en hadden 2 booten daar hebben we zooveel mogelijk proviand in geladen en een kleinigheid was hier nog aanwezig met wat steenkolen voor brandstof wat een geluk was eerst hadden we nog hoop dat er een schip zou komen maar tevergeefs alzoo zijn we maar gauw begonnen ieder zooveel eten dagelijks en niet meer maar dat was te veel alzoo hebben we 10 maanden geloopen met honger in de maag en soms zeer erg wat niet aangenaam was maar lieve Vrouwe ik zal u bij mijn thuiskomst wel een en ander vertellen hoe de zaken zich hier hebben toegedragen dat gaat beter als in een brief. Nu ogenblikkelijk liggen hier 3 schepen achter hun ankers dus uitkomst genoeg wat een geluk is, 2 ervan zijn walvischvaarders en een heeft hetzelfde werk wat wij verleden jaar hadden maar met wat meer geluk is er geen ijs dit jaar en verleden jaar was er veel wat het ongeluk gebracht heeft. Ik kom over met een groote walvischvaarder Stoom en Zeil en hoop met 4 weken het einde van September of begin October in Schotland te wezen dan duurt het ook niet lang

meer of ik ben bij u Hanna waar ik erg naar verlang om weer bij mijn vrouw en kindertjes te wezen. Ik hoop u allen in goede welstand te ontmoeten Hanna. Het is buitengewoon hard om zoolang van elkaar te wezen zonder iets te hooren. Dit is een zaak Hanna wat in deze tijden niet veel meer voorkomt en er zal af en toe wel een wat in de Couranten gestaan hebben vertrouwd ik ge moet voorlopig nog maar niet te veel over spreken Hanna. Dat is het beste want het komt er toch in de regel maar verdraaid in. Wij hebben het geluk had Hanna dat we deze predikant bij ons hadden daar door vonden we nog een warm huis anders was er niet veel van ons terechtgekomen maar afijn wij zijn alles gelukkig te boven Hanna. Deze brief gaat met de Noorsche Schoener mogelijk als hij een goede wind heeft dat die eenige dagen voor ons binnen, als ge dan deze brief ontvangt moet ge direct terugschrijven dan kan ik mogelijk nog een brief van u ontvangen daar, het adres zal ik onder in zetten. Ge begrijpt wel dat ik erg verlangend ben daar ge ook nog niet wel was toen ik de laatste maal vertrok. Nu ik hoop dat alles daar bij u in goed in orde is Hanna maar in zoo een lange tijd kan er veel veranderen afijn dat moeten we nog afwachten. We hebben hier grootendeels op zeehonden vleesch geleefd en ook zeehonden vellen gebruikt voor kleeren om de warmte te houden anders was het niet mogelijk om warm te blijven als we buitenshuis waren was dat nog niet warm genoeg dus moesten we rendier of hertevellen dragen daar slapen we ook in mijn bed zoo als het in de regel genoemd word in een zak van vellen samen genaaid. Wat moeten we nu beginnen als ik weer thuis ben Hanna wat denkt u het beste mij dunkt trachten een schip weer te krijgen zal het beste nog wel wezen maar afijn dat kunnen we later wel zien als we bij elkaar zijn niet waar. Ik schei eerst maar uit met schrijven het voornaamste weet ge nu wees met de meeste liefde gegroet uw rechthartelijk liefhebbende man en vader.

W.C. Dijkstra.

*Het adres is: kapt. W.C. Dijkstra
Whaler Scotia postoffice Strommen
Penland Firth Scotland.*

Duizend en drie kusjes voor u drieën. Nu maar moet gehouden tot mijn aankomst.

Eind september 1910 komen de “Eskimogangers” aan op het station van Groningen. Kapitein Dijkstra pakt al vrij snel de draad weer op, want in de scheepstijdingen wordt vermeld dat hij op 4 november 1910 vertrekt uit Liverpool en op 31 december 1910 vaart van Sevilla naar Casablanca. Op 2 februari 1922 overlijdt hij slechts 53 jaar oud. Zijn geliefde Hanna zou hem nog 46 jaar overleven.

Missionaris Edgar Greenshield

Missionaris Edgar Greenshield vertrok ook, na ruim 6 maanden verlof met de “Jantina Agatha” vanuit Dundee om samen met een nieuwe voorraad steenkool en proviand, naar zijn post van De Church Mission Society op Black Lead Island terug te keren. Greenshield sprak en verstond de Eskimotaal en speelde een belangrijke rol in de bemiddeling tussen professor Hantzsch en de bemanning, hij zorgde voor een avondmaalsdienst voorafgaand aan het vertrek van Hantzsch om te bidden voor zijn behouden terugkeer en maande de Eskimo's die met hem mee gingen tot gehoorzaamheid en goed gedrag. Later, na het overlijden van Hantzsch zorgde hij ervoor dat zijn onderzoeksresultaten terug kwamen in

Duitsland, waardoor de expeditie niet voor niets is geweest. Kapitein Dijkstra maakt in zijn brief aan zijn vrouw melding van de grote steun die hij ondervond van de dominee. Op 24 februari 1911 werd Greenshield hiervoor onderscheiden en door koningin Wilhelmina benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

Het Rotterdams Dagblad schrijft op 08-04-1911:

De heer Greenshield met zijn vrouw

*Menslievend hulpbetoon.
Als bewijs van waardering van
onze regering voor het menslievend
hulpbetoon van Rev. Edgar W.J.
Greenshield bewezen aan de bemanning van het Nederlandse gaffelschoenerschip "Jantina Agatha, toebehorende aan de Eerste Groninger Vrachtvaartmaatschappij, is deze benoemd tot ridder in de Oranje Nassau Orde. Bovendien werd hij, omdat hij alle schadevergoedingen weigerde, op zijn verzoek in de gelegenheid gesteld de Eskimo's die tot zijn gemeente behoren, van versnaperingen te voorzien.*

Naschrift

U bent de naam van de onderzoeker de Duitse professor Bernhard Hantzsch niet vaak tegengekomen in dit verhaal. Toch mag hij niet ontbreken. Professor Bernhard Hantzsch uit Dresden, was al een beroemd man in die tijd. Maar wel een moeilijk persoon, zelfs Dijkstra had soms problemen met hem. In Duitsland is een film over hem gemaakt. Misschien kan ik in een volgende "Pluustergoud" hier aandacht aan schenken en ook uitgebreider de leefomstandigheden van de Groningers op Baffin Land beschrijven. Zoals eerder gemeld heb ik over deze gebeurtenissen een expositie gemaakt, die nog tot 30 december 2012 te zien is in het Muzeeaqarium te Delfzijl. Dagelijks geopend van 10.00-16.30, behalve 1e en 2e kerstdag. Vier bijzondere musea onder één dak. U ziet daar o.a. de reis in beeld gebracht. Verder zijn er voorwerpen die kapitein Dijkstra heeft gebruikt en schitterend snijwerk uit Walrusivoor gemaakt door de Eskimovrouwen voor de kapitein. De materialen zijn beschikbaar gesteld door de heer C.W. Prummel uit Stadskanaal, kleinzoon van Dijkstra. Ook hangen er op deze expositie een twaalfstal opgestopte dieren die in Baffin Land voorkomen, beschikbaar gesteld door het 'Natuurmuseum 'Fryslan' uit Leeuwarden. Bij de expositie heb ik ook aandacht geschonken aan de zeescheepvaart in die periode. Uitsluitend van de Groninger scheepvaart en scheepswerven met vele foto's.

Dank ben ik verschuldigd aan mevrouw Helen Hofman, directeur van het Streekhistorisch Centrum Stadskanaal, die de expositie mede van teksten voorzag en voor mij een goede informatiebron was.

MIT VOADER WEEROM NOAR VROUGER (6)

Henk Puister

t Is n dag dat muzzen dood van dak valen van d'waarmte. Aankom weke hoopt mien voader zien zeuvenentachtigste verjoardag te vieren. k Vroag hom mor nait of hai de meziek al besteld het. Hai zol mie, mond wiedwoagen lös, allain mor aankieken en mainen dat k bevaangen bin deur n swoare swiemsflag. Deurgoans is ol man wel te vinden veur n grappie, mor dit is n teer onderwaarp. Om minder prettege familieomstaandegheden gaat t. k Wil waiten of hai mie nog wat vertellen kin over tied van vrouger.

'...Tsja...,' poest e. '...Tsja, wat zel k die nou den ais weer vertellen. k Heb al zoveul tegen die zegd van mien jonge joaren ja...Tsja...'

'As kind zaten ie op mondörgelclub, nait? Moeke het mie, dou k klaain was, wel ais aanpeerdjed om op meziekles te goan. Dien pa kon as jonkie al op verschaaident insterminten speulen, zee zai den. Zaten ie ook op n mandolineclub?' perbaaiër k voader lös te kriegen. Of is hom t te hait en krigt hai gain sloek op t sproakwotter dat k hom aanlang?

'...Joa,' komt t antwoord nait te vlugge. Hai begunt te kniezen. 'In hoogste klazzen van legere schoule in Schewol (Schildwolde) haren wie meester Mulder. Dizze goie man brochde ons veul bie. As wichter braailes haren den beraaide hai ons veur op ambachtsschoule en den leerden wie van hom over meetkunde en aalgebra. Mor veurdat k noar ambachtsschoule ging sloot k mie aan bie n mondörgelclub in Slochter. Hou old of ik dou was? n Joar of aachte, zol k denken. Bie dij mondörgelclub waren wie mit n daarteg, vievendaarteg kinder. Jonges en wichter. Wie druigen aalmoal n blaauwe broek mit n widde bies. En den haren wie doar n widde bloeze bie aan en n blaauwe strikke haren wie veur. n Ploetje, hur. k Mout der nog foto's van liggen hebben. Dien moeke bewoarde alles, hè.' Ik nik 'Ie haren ook wel uutvoerens, zeker?'

Pa zegt: 'Schwankhaus haitde ons meziekleroar. Hai was ook dirigent van hail wat zangkoren. En as der n uutvoeren was, den legden wie mit ons alen wat geld bienkaander. Den huurde Schwankhaus n bus. As zangkoor optreden haar en utbloazen ging, den mog ons mondörgelclub van zok heuren loaten. Aine van ons, t jeuds jonkie Levi, haar n meroakel mooie stim. Tussen mondörgelklaanken deur mog hai wel ais n laid zingen. Jonkie het d'oorlog nait overleefd. Overaal gingen wie hèn om te speulen: Muntendam, Veendam, Appengedaam, Winschoot...'

'...Dus ie hebben as kind al n baarge van d'wereld zain...'

'...Och, k herinner mie dij deuntjes weer dij wie dou speulden,' prat mien voader der overhèn. 'Koning Voetbalmars, het Wolgalied, Mooi Griekenland.. Ale marsen hebben wie leerd. Mor noa d'oorlog wui der gain mars meer uutvoerd. Lag te gevuileg, hè.'

'Dat kin k mie veurstellen.'

'Wim Molhoek was ons slagwaarker en n zekere van der Sluis was ons accordeonist,' gaat pa wieder. 'k Wait nog best dat ons meziekleroar Schwankhaus op jonge leeftied doodgoan is. Ons haile cluppie ging op begravenis. En den nog dij leden van zien zangkoren

derbie. Wat n laange sliere minsen luij mit, jong. k Vergeet t nooit weer. Aalmoal achter Schwankhaus aan. Wie vonden t verschrikkelk.'

't Was bie opa en opoe, joen pa en moe, aaltied gezellig in t achterkoamertje, veraander k van onderwaarp. 'Was aaltied aanloop en t was net of haar gainaine hoast.

t Ging der zo gemoudelk heer, wait k nog best. En wat n dikke verhoalen gingen der over toavel. Wui veul laagd en noar mie ducht heb ik nooit n haard woord heard bie joe thuus. Ie waren mit drij jonges. Opoe vertelde mie n moal dat ie aaldrijent joen aigen putje waark te doun haren op zotterdagmirreg.'

Brekt n braide glimlaach deur op pa zien gezichte as hai zegt: 'Klopt. Ik mos op zotterdag schounepoetsen en toene aanhaarken. Mor wat bruiers doun mozzen, dat wait k nait meer, hur. t Is al zo laank leden ja.'

'Opa verkochde petrolie. k Zai nog dij grode voaten tegen t huus stoan en liggen.'

'Blaanke voaten mit houpels derom,' vult mien voader aan.. 't Waren voaten van twijhonderd liter.'

'Caltex, nait?'

'Juust. Mor veurtied was t Texaco. Ainmoal in de vattien doage kwam Texacowoagen voaten roilen. Sjefeur brochde volle voaten en hai nam legen weer mit.'

'Mor hai raaisde nait of zunder n kopvol kovvie,' kom ik derovertou. 'Den ging zo'n man in opa zien kroakstoule zitten in hörn bie t roam en mor kwedeln mit opoe. Of haitde dat van waarkoverleg?'

t Verhoal van pa zien jongste bruijer Henk komt mie in t zin. Pa kwam, as jongkerel, veur t eerst op fietse mit zien wichie Fokje uut Zu'brouk thuus. Noar mien oom mie vertelde was hai dou n jonkie van n joar of tiene, elm. Hai was braandnijschierig hou of verkeren van zien grode bruijer deruutzag. Doarom kroop lutje jong, noar hai loater zee, in n leeg petrolievat, keek deur n gat hèn en zo was hai Fokje aan t beloeren. k Vroag pa of hai zok dit herinneren kin.

Voader trekt mit scholders en kikt of proat ik koeterwoals tegen hom. 'Hou mos zo'n kwoajong den in zo'n petrolievat komen? En hou kon hai den noar boeten kieken? Haar e dobbe derofdraid? k Wait n't, hur. Komt mie roar veur. Zelst oom Henk vaast verkeerd begrepen hebben.'

'Och, meschain het hai zok verburgen tussen dij voaten en hebben ie hom nait zain, mor hai joe wel.' Ik denk aan t jonk wicht Fokje. Loater is zai mien moeke worden.

t Is n zetje stil. Pa en ik hebben elk ons aigen gedachten. k Zeg dat k noar huus goan wil. As k boetendeure slöt van mien fietse lössoak het zummerzonne nog mor waaineg van zien kracht verloren.

HET HAVENTJE VAN FOXHOL IN VROEGERE TIJDEN

De Redactie

Velen hebben nog positieve herinneringen aan de tijd dat Foxhol nog een haventje had. Hier kon je vroeger voor weinig geld een bootje huren bij Nieboer of Woldhuis om roeiend het meer op te gaan om te vissen of te zwemmen. Verder lagen er ook eigen roeiboortjes, meestal van inwoners van Foxhol, die vele uren doorbrachten op het Foxholstermeer. De kunstschilder Derk Loorbach heeft dezelfde herinneringen aan het Foxholstermeer haventje van Foxhol en heeft gemeend de oude situatie van het haventje te moeten vast leggen op een schilderij.

De heer Loorbach is autodidact en heeft zich de schilderkunst eigen gemaakt naast zijn werk. Hij is begonnen als zeeman en werkte later o.a. bij Hooites-Beukema en scheepswerf “Volharding”. De heer Loorbach is gespecialiseerd in stillevens en zijn doeken zijn regelmatig te bezichtigen op exposities. Voor meer informatie kunt u de website www.kunstschilderlorbach.nl bezoeken.

SCHEEPSBOUWVERENIGING “HOOGEZAND” 1900-1950

Jan-Paul Wortelboer

In het jaarboek 2010 van het Noordelijk Scheepvaartmuseum is onder de aanwinsten een herdenkingsbordje opgenomen inzake het 50-jarig bestaan van de Scheepsbouwvereniging Hoogezand. Ik heb zelf zo'n bordje bij mij thuis aan de wand hangen, nog niet zo lang geleden verworven bij een antiquair op het Zuiderdiep in Groningen. Gezien de hoeveelheid exemplaren die inmiddels de vier scheepvaartmusea hebben bereikt sprak dit herdenkingsbordje de oorspronkelijke eigenaren, dan wel hun erfgenamen zeer aan, zo zeer zelfs dat velen van hen de mening waren toegedaan “dat bord hoort in het scheepvaartmuseum”.

Ik was benieuwd hoeveel bordjes er destijds waren vervaardigd en nam daartoe contact op met de fa. Tichelaar in Makkum; helaas was dit bedrijf niet in staat mij de gewenste informatie te verschaffen; vervolgens werd het archief van de scheepsbouwvereniging Hoogezand, dat zich bevindt in de Groninger Archieven, geraadpleegd; aanvankelijk kwam ik niet verder dan een vermelding op de balans van deze vereniging, maar daar was niet het aantal geproduceerde borden uit af te leiden. Het geluk was evenwel met mij en er bleek zelfs een complete verzendlijst bewaard te zijn gebleven, die hierna is opgenomen. Ik neem aan dat dit het volledige ledenbestand van deze vereniging representeert en alleen al om die reden is hij interessant en het vastleggen waard.

De ontstaansgeschiedenis van het bord valt als volgt te reconstrueren.

Op 13 sept. 1950 bestond de Scheepsbouwvereniging “Hoogezand” 50 jaar. Besloten werd ter gelegenheid daarvan bij N.V. Tichelaar's Kleiwarenfabriek te Makkum een jubileumbord te doen vervaardigen met een diameter van 22 cm, waarvan de prijs f. 15,- per stuk bedroeg bij een afname van minimaal 40 stuks. Het bestuur van de vereniging liet Tichelaar weten het bijzonder op prijs te stellen wanneer de woorden: “Scheepsbouwvereniging “Hoogezand”- 1900-1950 – 13 September” niet op de voorgrond treden, terwijl deze evenmin in forse letters mogen worden weergegeven. Volgens afspraak werd eerst één bord vervaardigd en aan het bestuur van de vereniging ter beoordeling voorgelegd. Levering diende plaats te hebben uiterlijk medio oktober 1950. Op 17 oktober van dat jaar deelde het bestuur mede gaarne gebruik te maken van het aanbod van Tichelaar om de bordjes voor de vereniging te verzenden. Een verzendlijst werd daartoe overgelegd. In totaal werden 55 bordjes besteld en wel door (interpunctie niet aangepast):

1. Centrale Bond van Scheepsbouwmeesters in Nederland te Rotterdam;
2. Friesche Scheepsbouwersvereniging;
3. Noordelijke Scheepsbouwersbond;
4. Scheepswerf H.B. Peters te Dedemsvaart;
5. Fa. Gebr. Niestern & Co, Scheepswerf te Delfzijl;
6. Fa. Gebr. Sanders, Scheepswerf “Delfzijl” te Delfzijl
7. Gebr. Bodewes, Scheepswerf “Volharding” te Foxhol;

8. Scheepswerf Bijlholt te Foxhol;
9. N.V. Scheepsbouwbedrijf v/h Th. J. Fikkers te Foxhol;
10. Scheepswerf "Vooruitgang", Gebr. Suurmeijer te Foxhol;
11. J.H. Bodewes, H.W. Mesdagplein 21 te Groningen (= scheepswerf Bodewes en Duttmer, Hoornediep te Groningen)
12. C.V. Scheepswerf & Machinefabriek Botje, Ensing & Co, te Groningen;
13. N.V. Scheepswerf "Gideon", v/h J. Koster Hzn. te Groningen;
14. N.V. Noord Nederlandse Scheepswerven te Groningen;
15. N.V. Scheepsbouw Unie te Groningen;
16. Fa. J. Vos & Zn., Scheepswerf, te Groningen;
17. Scheepswerf en Machinefabriek "Welgelegen" te Harlingen;
18. Scheepswerf Gebr. Bodewes te Hasselt (O.);
19. Scheepswerf Jac. Bodewes, Scheepswerf "Hoogezand" te Hoogezand;
20. Scheepswerf Gebr. Coops te Hoogezand;
21. Bodewes' Scheepswerven te Martenshoek;
22. E.J. Hijlkema, Scheepswerf "Voorwaarts" te Hoogezand;
23. Fa. L. Wolthuis te Sappemeer;
24. H. Holtman Jr. te Stadskanaal;
25. Fa. Gebr. P. & A. Mulder te Stadskanaal
26. O. Smith, Scheepswerf, te Stadskanaal
27. Gebr. Grol, Scheepswerf, te Veendam;
28. Gebr. Barkmeijer, Scheepswerf, Vierverlaten (gem. Hoogkerk);
29. Gebr. Bijlsma, Scheepswerf, te Wartena;
30. Scheepswerven Gebr. van Diepen te Waterhuizen;
31. Scheepswerf J. Pattje te Waterhuizen;
32. Fa. J.G. Bröerken, Scheepswerf, te Westerbroek;
33. N.V. E.J. Smit & Zn.'s Scheepswerven te Westerbroek;
34. C.V. G.J. v.d. Werff's Scheepsbouw te Westerbroek;
35. Fa. A. Apol, Scheepswerf, te Wirdum;
36. Scheepswerf van Goor & Spiekman te Zwartsluis;
37. J.J. Keuning te Groningen, 4 ex.
38. Mej. C. Berger te Groningen;
39. Jac. Sander te Delfzijl;
40. H.J. van Diepen te Groningen;
41. D.C. Endert Jr. te Noordwijk aan Zee;
42. Th. v.d. Graaf te Voorburg;
43. G.J.v.d. Werff te Hoogezand;
44. J. Suurmeijer te Hoogezand;
45. J. Pattje Sr. p/a Scheepswerf, Waterhuizen;
46. K. Bijl te Groningen;
47. Ir. E. Smit Fzn. te Hoogezand;
48. H. Muller te Hoogezand;
49. W. Grol, Scheepsbouwer, te Veendam;
50. Th. J. Fikkers te Hoogezand;
51. G. Vos te Groningen;
52. N.V. Scheepswerf "Foxhol", v/h Gebr. Muller te Foxhol

BURGERS STUURWIEL VAN KOETSE, VIJF JAAR LATER

Wim A.H. Rozema

“Blij verrast kwam ik gisteren op internet uw artikel in Pluustergoud tegen uit december 2005 over het stuurwielenbedrijf van Koetse in Hoogezand. Zelf ben ik al geruime tijd bezig om wat meer hierover te weten te komen. Als amateur archivaris houd ik me bezig met oude zaken uit het archief van de vroegere scheepswerf “De Vlijt” in Aalsmeer.

Dit familiebedrijf bestaat nog steeds (Koninklijke De Vries Scheepsbouw) en werd ruim 100 jaar geleden door mijn grootvader opgericht. Wat ik vind, plaats ik op onze website www.scheepswerfdevlijt.nl

De eerste jaren na de 2e wereldoorlog werden voor de motorjachten die voor Amerikaanse rekening werden gebouwd veel stuurwielen bij Koetse in Hoogezand besteld. Als bijlage zend ik u een foto uit 1951 waarop zo'n stuurwiel is te zien en een kopie van een briefje uit 1957. Bij uw artikel staat een grote foto van de Hoofdstraat waar het bedrijf van Koetse was gevestigd, was dat het witte winkelpand? Misschien heeft u een digitale opname die ik op onze website zou kunnen plaatsen, ik ben namelijk bezig om een hoofdstukje aan dit destijds bekende bedrijf te wijden. Enige tijd geleden heb ik contact gehad met de heer Teade Smedes die mij op de Beeldbank van Hoogezand wees. Volgende week zijn mijn vrouw en ik een paar dagen in Drenthe, het lijkt me interessant om de Hoofdstraat anno 2012 eens te bekijken”. Aldus de heer Huib de Vries uit Purmerend middels een email gericht aan uw secretaris. Op onze website (www.historische-vereniging-hs.nl) had de heer De Vries onderstaand artikel in een exemplaar van Pluustergoud uit 2005 gelezen:

Dit voorjaar werd ik gebeld door iemand, die op zoek was naar de secretaris van de Historische Vereniging. Het was de heer Burgers uit de regio Amsterdam. Hij worstelde met een vraag, niet een vraag, die zo maar bij hem opborrelde, neen, eigenlijk worstelt de heer Burgers al meer dan 40 jaar met deze vraag. En na een druk leven en nu gepensioneerd, moest de vraag dan eindelijk maar eens gesteld worden!

Via het Internet was de heer Burgers op het spoor gekomen van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer. Niet dat hij iets heeft met onze regio. Of toch? De heer Burgers was in zijn werkzame leven actief als fotograaf. In die hoedanigheid kreeg hij regelmatig opdrachten in de haven van Amsterdam. Nadat hij, ruim veertig jaar geleden, één van deze opdrachten had uitgevoerd, kreeg hij als extraatje van zijn opdrachtgever een houten stuurwiel van een schip. Op zich niets bijzonders, ware het niet, dat op dit stuurwiel een koperen plaatje bevestigd zat met een opschrift. En dat opschrift bleef intrigeren: veertig jaar lang.

De heer Burgers: *“Ik zou graag willen weten hoe oud dit stuurwiel bij benadering kan zijn en waar het gemaakt is. Het wiel is ongeveer 90 cm. in doorsnede, van teakhout, een houten hoepel en een ijzeren naaf. Op het stuurwiel zit een koperen naamplaatje met de tekst:*

J. Koetse en zn Hoogezand.

Met bovenstaande informatie werd ook onze nieuwsgierigheid geprikkeld, dus dook ik in de literatuur. Hierin was helaas niets te vinden. Mijn medebestuurders geraadpleegd. Geen duidelijkheid. Het Veenkoloniaal Museum Veendam dan maar. Die blijken met een onderzoek bezig naar het bedrijf van Koetse. Geen verdere informatie. Vervolgens, met resultaat, ons licht opgestoken bij de heer Johan Kielman, secretaris van de Stichting Historische Scheepswerf Hoogezand-Sappemeer en onze Willie de Haan:

“De firma Koetse en Zoon was een houtbewerkingsbedrijf waar o.a. houten stuurwielen werden gemaakt. Het bedrijf was gevestigd aan de Hoofdstraat in Hoogezand, het 3e pand aan de oostzijde van het oude gemeentehuis. De laatste firmant, Willem Koetse, is enkele jaren geleden gestorven. Hij woonde in een appartement boven het pand van makelaar De Wit. Het stuurwiel moet ongeveer honderd jaar oud zijn. Detail: de actrice Sygrid Koetse is een telg uit deze familie”.

Uiteraard was de heer Burgers verguld met deze feiten :

“Ruim een week geleden vroeg ik u om raad betreffende de herkomst van een in mijn bezit zijnd stuurwiel en zette daarbij een golf van enthousiaste mensen in beweging, die voor mij op zoek gingen. Hartverwarmend! Ik ben blij met deze uitkomst en ik wil u hierbij nog hartelijk danken voor de moeite, die u voor mij gedaan heeft en ik wens u nog veel succes met uw werk in het belang van de historie!”

Dat was 2005. Terug naar 2012. Er ontstaat een intensieve uitwisseling van gegevens via email tussen Purmerend en Hoogezand. De Vries:

“Hartelijk dank voor de vele foto's en uw artikel over Koetse! Mag ik onder bronvermelding iets hiervan in mijn hoofdstukje op onze website gebruiken? Ja, kegelbanen en stuurwielen liggen schijnbaar ver van elkaar, maar beide zaken hebben uiteraard met ambachtelijk vakmanschap te maken, en daarover beschikte de firma Koetse, zo lijkt me. Weet u wanneer dit bedrijf is begonnen en wanneer ze stopten, of moet ik dan tot bijvoorbeeld de Kamer van Koophandel wenden?

Vluchtig zoekend in ons oude archief heb ik in ieder geval al vijf motor- en zeiljachten gevonden die uitgerust werden met een Koetse stuurwiel, maar dat zullen er zeker meer zijn geweest. Ik stuur u 2 foto's van schepen toe die karakteristiek voor die tijd waren. 1. het motorjacht “Bramar”, in 1952 voor Amerika gebouwd, later naar Mexico;

Het motorjacht “Bramar”.

2. het gouverneursjacht voor Suriname, “Oranje” dat in 1957 werd afgeleverd en waarschijnlijk nog steeds bestaat.

Ik heb nog naar een leuke foto gezocht van een stuurwiel van Koetse, dat nog altijd aanwezig aan boord van een motorvlet in Curaçao, 60 jaar oud en verweerd, maar nog steeds

geschikt om het bootje te besturen! Maar waar heb ik die, ik ben aan het zoeken”. Wie zoekt zal vinden. “Hier de foto’s van de motorvlet ‘Brack’ die in 1957 gebouwd werd voor de Shell op Curaçao. Op de eerste foto de boot achter de scheepswerf in Aalsmeer met werfschipper Jo van Laar leunend op het teakhouten stuurwiel, gemaakt door Koetse in Hoogezand, nu 55 jaar geleden. Jo van Laar is inmiddels 91 jaar en nog helder van geest. De tweede foto werd dit voorjaar in de haven van Brakkeput op Curaçao gemaakt. U ziet, het teakhouten stuurwiel is er nog steeds! Eén van mijn broers vroeg me jaren geleden om samen met hem de geschiedenis van onze oude familiewerf uit te zoeken en daar een boek van te maken. Dat gebeurde, daarna verscheen nog een tweede druk, helaas waren mijn broers toen al overleden. Op aandrang van hun zoons, die nog altijd in de scheepsbouw zitten, kom ik nu nog 1x per week een ochtend in Aalsmeer om het oude werfarchief te ordenen en om vragen over vroeger gebouwde jachten te beantwoorden. Deze zomer hadden we tien groepen van 10 kinderen uit groep 7 die met deskundige hulp een eigen Aalsmeerse praam gingen bouwen. Mijn neven vroegen om te assisteren en toen ging het oude onderwijsbloed weer kriebelen”.

Inmiddels meldt zich bij mij op de digitale snelweg mevrouw Noorman-Schurer: “Bij toeval neusde ik in een uitgave van Pluustergoud van 2005 en vond daarin een vraag over het bedrijf Koetse te Hoogezand. Het bedrijf was inderdaad gevestigd aan de Hoofdstraat vlak bij het gemeentehuis, zoals aangegeven. Aan de voorkant in het pand was een kleine toonzaal ingericht. Aan de westkant van het pand bevond zich een smal gangetje. In mijn jeugd heb ik de ouders (Timen en Martje) van Wim Koetse nog gekend. Mevrouw Martje Koetse was een nicht van de omgekomen verzetsstrijder Kees de Haan. De J. van J. Koetse staat voor Jan, de grootvader van Wim Koetse. Behalve Wim had het echtpaar Timen en Martje nog een dochter; ik meen dat ze Sanne heette. De actrice Sigrd

Koetse is de dochter van een jongere broer van Timen. De zuster van Wim Koetse was onderwijzeres”.

Aldus mevrouw Noorman.

De Vries vervolgt: “Vandaag weer even in Aalsmeer geweest en nu vooral gezocht naar Koetse stuurwielen. Tot nu toe heb ik, vooral in de jaren vijftig van de vorige eeuw, in ieder geval 15 schepen gevonden die zo’n stuurwiel hadden. Daaronder enkele jachten die tot op de dag van vandaag nog bestaan en in dit wereldje min of meer klassiek zijn geworden. Omstreeks 1957-1960 werden drie grote Politieboten gebouwd voor het IJsselmeer en de Waddenzee. Alle drie hadden ze een Koetse stuurwiel. Ik vond van Koetse nog de prijsopgave met daarop de aantekeningen die mijn vader en mijn oudste broer daarop maakten. De politie koos voor de duurste soort die f 120 per stuk kostte en van Java teak werden gemaakt. Ik denk dat de stuurwielen tweedehands nu niet voor deze prijs in Euro’s te koop zijn! Twee van deze drie schepen varen nog in Nederland, min of meer omgebouwd als jacht en als woonboot. Volgens mij zijn de originele stuurwielen daarop nog aanwezig”.

Ons kersverse bestuurslid, Janny Tulp, herinnert zich : “Uit de verhalen van m’n schoonvader over Tieme Koetse het volgende : Koetse en de vader van m’n schoonvader Izaäk Tulp geboren 06-01-1871 waren ‘buurtvrienden’. Koetse had zijn eigen houten Vélocipède gemaakt en Tulp had een ijzeren Vélocipède in z’n smederij gemaakt. Ze reden toertochties (meestal op zondag) met veel geraas van Hoogezand tot Zuidbroek v.v. Ook fietsten ze door het veld naar Harkstede. Eens in Harkstede, tijdens een rustpauze, kwam er een bende jongens, die hun fietsen wilde stelen. Daar waren de stoere kerels niet van gediend en zo werden de belagers even via de lucht in de sloot gedumpt! Naast stuurwielen werden er bij Koetse ook lijkkasten gemaakt. In de middagpauze deed een knecht wel es een middagdutje in zo’n kist op een zacht bedje van spaanders. En als er dan een klant binnen kwam...”.

De heer De Vries puzzelt verder: “Via een stambomensite heb ik de volgende jaartallen gevonden, zou dit kunnen kloppen, was Wim Koetse de laatste van deze familie?”

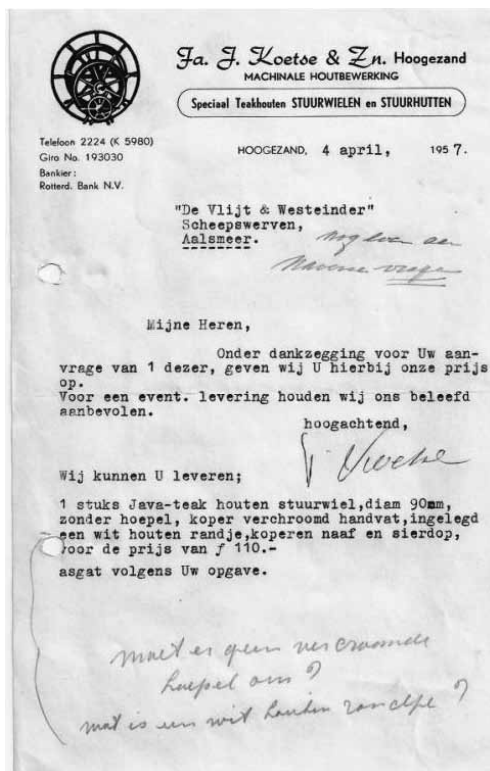
Familie Koetse:

Jan Koetse 1872 -1971

Timen Koetse 1899 – 1989

wagenmaker, getrouwd met Susanne de Boer.

wagenmaker, houtbewerker, stuurwielenbedrijf, getrouwd met Martje Aten.

Intussen kwam ik, al speurend op internet, een advertentie tegen, waarin een ‘Koetse stuurwiel’ te koop werd aangeboden. Maar helaas. *“Beste meneer Rozema. Het is al een hele tijd geleden dat ik het stuurwiel te koop had aangeboden. Ik heb hem toentertijd aan iemand in Spanje verkocht. Ik heb helaas geen verder beeld materiaal. Met excuses, Succes met de zoek actie, Groet, Kenneth van der Vlugt, Herten (L.)”*.

De Vries speurt verder: *“Bedankt weer voor de aanvullende bijlagen, dat Sigrid Koetse ook tot deze familie behoort is wel bijzonder, vind ik. Dan het verhaal van de doodskist, je zal daar toen maar even een stuurwiel hebben willen bestellen! Mijn speurtocht in het werfarchief in Aalsmeer is nu klaar denk ik, 20 keer kom ik tegen dat het stuurwiel van het betreffende schip werd geleverd door Koetse. Het zullen er zeer waarschijnlijk nog wel meer zijn geweest. Van de politieboten krijg ik nog een recente foto van de stuurstand met stuurwiel. Op een motorjacht waarmee in januari 1953 onze scheepswerf haar doorbraak op de Amerikaanse jachtmarkt maakte, de “Capri”, gebouwd in 1952 en in december ’52 naar New York verscheept, stond, uiteraard, een Koetse stuurwiel. Ik stuur je een opname uit 1952 van het stuurwiel en een foto uit 1953 van de “Capri”. Deze foto werd gemaakt door de legendarische scheepsfotograaf Morris Rosenfeld, je ziet ik begin een beetje lyrisch te worden, maar het waren prachtige schepen en prachtige stuurwielen!”*. *“Gisteren weer in Aalsmeer geweest en nog een paar stuurwielen van Koetse ‘gevonden’, het lijstje van de boten volgt hierbij:*

Schepen met een stuurwiel van Koetse, gebouwd scheepswerf Gebr. De Vries, Aalsmeer:

Ibis	500	1949	Koetse stuurwiel f 28,-- juni 1949
Bramar	506	1952	
Rubato	507	1952	
Linda-Anne	513	1952	f 43,--
Jo-Ed	514	1952	f 43, --
Capri	517	1952	f 70,--
Cozy II	523	1953	f 47, --
Dutch Treat	524	1953	f 70,--
Pavane	525	1954	f 70,--
Waterloo II	527	1955	f 82, --
Gerelbo	529	1955	
Aruna II	530	1956	f 86,-- vracht f 1,30
RP boten	537, 538 en 539,	1956 en later,	3 x f 120,--
De Vrouwe Christina,	541,	1957	Koetse stuurwiel, teakhout, met na-stelbare naaf, diameter over de spaken 800 mm, verchromde sierrand en dop, verchromd koperen hoepel over de spaken, f 125,--
Oranje	542	1957	
Ancor	554	1959	f 135,--
Brack	562	1959	f 80,--
Caravelle I	574	1961 en	
Caravelle II	575	1962	2 x f 120,-- vracht f 2,15 samen.
Ocepa	581	1963	Koetse stuurwiel 800 mm. diameter, f 175,-- november 1962
The Highlander	592	1967	Koetse stuurwiel, teakhout met glimmend verschromde koperen hoepel, diameter uitwendig 950 mm, naaf van messing. November 1966.

“Vooral Verolme met zijn jacht ‘Ancor’ is interessant, via internet vond ik een foto uit 1965 van Verolme trots achter zijn Koetse stuurwiel. Ook het laatste schip, ‘The Highlander’ is erg interessant omdat de eigenaar Malcom Forbes, van Forbes Magazine was. Ik stuur ook hier van een foto mee uit de jaren ‘70 waarop hij samen met Imelda Marcos achter het stuurwiel staat. Vanuit Lelystad kreeg ik vanmorgen van de eigenaar een mooie foto van het stuurwiel in zijn voormalige politieboot dat destijds bij Koetse werd gemaakt. Ook dit wiel heeft een verhaal. De schipper-eigenaar betwijfelde eerst of hij wel het originele stuurwiel had. Wat blijkt nu, bij de aflevering zat een prachtige, koper verchroomde buitenste hoepel om het stuurwiel. Bij hem

zit er een teakhouten hoepel om. Hij is oude foto's gaan opzoeken en het blijkt dat ook zijn politieboot vroeger zo'n verchroomde rand had. Maar, schrijft hij nu, hij herinnerde zich dat de politiemannen na een paar uur sturen zwarte handen van het koper kregen. Het chroom was er namelijk, o.a. door de ringen aan hun vingers, in de loop der jaren afgesleten. Omstreeks 1972 zijn toen de koperen banden vervangen door teakhout en dat is duidelijk te zien op de foto die hij opstuurde. De ‘Ancor’ van Verolme kende hij als voormalige waterpolitieman heel goed. Ze werden vaak door Verolme uitgenodigd, bijvoorbeeld op het IJsselmeer om aan boord een bakje koffie te komen drinken. Ik stuur ook een afbeelding van de Ancor van Verolme mee, dit jacht vaart nog ergens in Mexico onder een andere naam, waarschijnlijk nog steeds, evenals de politieboot, met een stuurwiel van Koetse!”

Nieuwsgierig geworden gaat nu ook ons bestuurslid Janneke Hessing op onderzoek uit: *“Wat ik zelf heb uitgezocht via de site van www.allegroningers.nl is het volgende: Harm Roelfs Boschma/Bosma, stelmakersknecht (in de aktes wisselt het) geboren in Westerbroek trouwt in 1820 met Imke Willems Schuitema, geboren in Winschoten. Harm Roels Boschma overlijdt op 3-1-1834 op bijna 44 jarige leeftijd. Samen hadden ze 5 kinderen waaronder Roelf Boschma. Precies 2 jaar later trouwt Imke Willems Boschma, (in trouwakte stelmakersche genoemd) met Jan Timens Koetse, stelmakersknecht, geboren in Veendam. Samen krijgen een zoon genaamd Timen Koetse geboren op 26-07-1836. Timen Koetse (wagenmaker) trouwt op 24-05-1867 met Stijntje Plukker, geboren in Kiel. Daar wordt o.a. uit geboren op 14-01-1872, Jan Koetse. Jan Koetse (wagenmaker) trouwt met Susanna de Boer en zij krijgen o.a. Timen Koetse, geboren op 29-07-1899. Timen Koetse trouwt op 9-1-1931 met Martje Aten. Twee zusters van Timen worden onderwijzeres, waarvan één zus, Minke Wietske Koetse met Adam Kroese, scheepsbouwer (geboren in Hoogezand en zoon van Hendrik Kroese, scheepsbouwer), trouwt”*.

Vanuit het gemeente-archief melden archivaris Teade Smedes en stagiaire Rachel het volgende: *“Jan Tiemens Koetse kocht in 1868 de percelen A148/A149. Deze man was ook al stelmaker van beroep. Hij kocht de percelen van Harm Roelfs Bosman. Vermoedelijk kocht dhr. Koetse het bedrijf over, want ten tijde dat Bosman er woonde was het een wagenmakerij. Echter op het moment dat Koetse de percelen koopt, noemt men het geen wagenmakerij meer, maar gewoon huis/erf. In 1877 worden de beide percelen verenigd (op dat moment onder eigendom van Timen Koetse). Op dat moment noemt men het weer wagenmakerij. Wanneer het bedrijf dus exact gesticht is, is niet bekend. Dit zou 1868 kunnen zijn, maar ook 1877 of ergens in de jaren hier tussenin. Pas vele jaren later, in 1929, dan perceel K2248, wordt gesproken of de inbreng in Vennootschap onder Firma. Als je meer details zoekt, moet je in het Notarieel Archief in Groningen zijn”*.

Tja, en wanneer het over stuurwielen en boten gaat kun je om één van onze leden niet heen.

“Mijn naam is Abram (Bram) Blaak, geboren in Hoogezand en lid van de familie die van 1841 tot 1970 houten reddingboten, sloepen, barkassen, motor- en zeiljachten heeft gebouwd: de Fa. Wed. Abr. Blaak & Zonen. (De firma Koetse heeft ook aan ons wel stuurwielen geleverd). Thans gepensioneerd, o.m. actief als bestuurslid van de Stichting Historische Scheepswerf Hoogezand-Sappemeer. Van de stuurwielenfabriek Koetse en Zn is echter niet zoveel bekend. Het was een klein, ambachtelijk bedrijfje met een of twee medewerkers, gevestigd aan de Hoofdstraat langs het – thans gedempte – Winschoterdiep in het centrum van Hoogezand, drie panden verwijderd van het gemeentehuis. In plaatselijke historische- en gedenkboekjes en andere uitgaven door de jaren heen, komt de naam van het bedrijf niet voor. Ik heb ook nooit een advertentie van hen gezien. Ze timmerden niet aan de weg. Nou ja, in mijn lagerschooljaren liep ik dagelijks langs hun werkplaats en lagen de stuurwielen buiten op het aldaar brede trottoir, gereed om te worden verzonden. Mogelijk waren ze bij hun (vaste) afnemers genoegzaam bekend om de kwaliteit van hun producten. De oude Tiemen Koetse (overleden plm. 1970, hij werd bijna 100 jaar), zoon Jan Koetse en vervolgens Wim Koetse, waren de eigenaars. Ik heb ze gekend. Detail: Wim Koetse was een broer van de actrice Sigrid Koetse, getrouwd met de acteur Jan Retèl. Ik weet dat Tiemen Koetse (hij was oorspronkelijk wagenmaker) wel meedeed aan zeilwedstrijden op het Zuidlaardermeer, was ook enige tijd bestuurslid van de zeilvereniging en een niet onverdienstelijk voordrachtskunstenaar en bestuurslid van de rederijderskamer ‘Vondel’ in Hoogezand-Sappemeer. Meer en gedetailleerde informatie over Koetse heb ik helaas niet, meneer De Vries. Het bedrijf is rond 1980 (schat ik) opgehouden te bestaan. Ik ben enkele jaren daarna nog eens met Wim Koetse in de verlaten werkplaats geweest, met mallen en modellen, restanten hout en oude machines, gereedschappen en andere hulpmiddelen. De sfeer van vroeger. Het is allemaal weg, jammer, wij hadden er nog wel wat mee gekund op de Historische Scheepswerf, ‘men kent of vindt haar standplaats zelfs niet meer’. Er is nu een dierenspecialzaak gevestigd. Mogelijk en hopelijk hebt u toch iets aan deze informatie. (Ik heb uw bedrijf (van De Vries-WahR.) in Aalsmeer in Hiswa-verband nog eens bezocht, omstreeks 1994/95)”.

En zo kwam er weer, zoals Ben Burgers in 2005 ook al constateerde, *“een golf van enthousiaste mensen in beweging”*.

WESTERPAARK EN OOSTERPAARK

(Biedroage Radio Noord “Noordmannen” zundagmörgen 8 juli 2012)

Jaap Westerdiep

Omstreeks 1912 ontston bie de Gemainte het plan om een, zeker veur dei tied, groot uutbraidingsplan te realiseren. Ze kregen het oog op een stuk grond tussen het spoor en het Winschoterdaip, dei dou nog in de lengte deur Hoogezaand en Sapmeer luip en tussen de Kielsterstroatweg (nou de Kerkstroat) en de Stationsstroat (nou de Kees de Hoanstroat). Doar dwaars deur hen luip het Kaalkwieksterdaip. Dat terrain was roem 16 hectaore en 15 hectaore was van de aigenoar van de strookartonfabriek de familie Hooites Meursing loater Hooites Beukema. Het totoale plan beston uut twei dailen met het Kaalkwieksterdaip as grens. Het Wester- en het Oosterpaark. In juni en juli 1913 werd het besproken in de Gemainteroad van Hoogezaand. Sommige roadsleden vonden het een goud plan want din konden de fabrieksaarbaiders direct bie de fabriek wonen. Doar is gain spoan van terecht kommen of het waren de hogere waarknemers. Er was in de Road ook kritiek want het gebied wat nou het Oosterpaark is lag nogal leeg en ston 's winters dails voak onder woater. Uutaindelijk keurde de Road in augustus 1913 het plan goud moar eerst in juli 1929 ging men over tot aankoop van die 16 HA inclusief een boerderij en enkele percelen woar huuzen op stonden. De totoale aankoopsom was f. 104.504,45 dat is pakweg 65 centen de m2.

Het Westerpaark kwam eerst aan snee met doarin een iesboan een sportveld en een turnhal en was redelijk vlot volbaauwd. Omdat het Oosterpaark zo leeg lag mos dei oarig ophooft worden. Allain al veur de aanleg van wegen was 40.000 m3 zaand neudig. Deur vievers te groaven kreeg men 6000 m3 dus

Het Oosterpark in wording.

der mos hail veul zaand van elders aanvoord worden. Doarveur kocht de gemainte een stuk grond van ca. 5 HA van de familie Peer uut Lula en dat stuk lag redelijk in de buurt tussen Kielsterachterweg en Kaalkwieksterdaip ten zuden van t spoor. Het kostte f. 10.000,-. Men mos, om de wegen op hoogte te brengen 34000 m3 zaand van dat stuk aanvoeren.

Dat oafgroaven gebeurde allemoal met 't schopke- in de koare noar de proamen tou en din deur 't Kaalkwieksterdaip hèn. Din der weer utspitten en in de wipkoare noar 't stee woar 't neudig was en doar weer in de koare en uutvlakken. Dat gebeurde vanoaf 1930 deur waarklozen in de DUW. Een riekstelling DIENST UITVOERING WERKEN, woarin waarklozen aan 't waark zet wuiren. Maistied grondwaark. Colijn bezunigde op alles woardeur er aal moar meer waarklooshaid ontston, moar het is bekend dat hai zulf zoveul sigaren rookte doar kon n hail huusholding de haile week van leven.

De werklooshaid in Nederland en de rest van de wereld (1929-1936)

	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936
Wereld 100	164	235	291	277	225	196	151	
Nederland	100	139	255	415	437	452	511	511

En as we nait oppazen op 12 september gaat 't weer dij kaant op.

Je kregen in de joaren '30 zo moar gain steun, doar mos veur aarbaaid worden. De Gemainte kreeg 70% subsidie van het Riek op de loonkosten. Bie de aanleg van de viefvers, de zaandboan veur de wegen, en het leggen van de riolering waarkten er zo'n 150 man. Noaderhand bleek dat men nait uitkwam met de begrootte post omdat, schreef de opzichter, het waark gebeuren mos met totaal ongeschikte aarbaaiders dij ook nog rouleerden en ze hadden een lange tied in de vorstverlet zeten. Vanoaf het begun is het de bedoulen west om, zoas de gemainte architect schreef, van het paark een verblijfplaats veur de ingezetene te moaken met wandelpoaden langs de viefvers. Het bleek dat de bouwkoavels zo'n 30 cm. ophooft worden mossen. Doarom het men de westelijke viefver vergroot en men voerde nog grond aan van dat stuk gekochte laand op Kaalkwiek. De kosten van deze verhoging waren f. 56.000,- woarvan f. 44.000,- waarkloon, woar weer 70% subsidie op zat. Ondertussen haar de gemainte 3 toenarchitecten uutneudigd om op basis van het bestek van de gemaintearchitect een beplantingsplan te moaken en een kostenbegroting. Uutaindelijk koos men veur toenarchitect Vroom uut de Punt. Veur f. 8375,- bestoande uut alle beplanting- gazonaanleg – plankosten – winst- en risico en touzicht en laiding van het waark. De gemainte haar ondertied het bouwplan indailt. Er zat 35.000 m2 in veur wegen, poaden en pleinen, 15.000 m2 veur viefvers, 30.000 m2 veur beplanting en gazons en pakweg 50.000 m2 aan bouwgrond. De bouwgrond kostte tussen f.4,- em f. 8,- de m2 en toengrond f.1.50 m2. Totoal geroamde opbrengst van de bouwterrainen f. 302.637,-. Ondanks dat een aarmzoalige tied was werden er al gauwachtig koavels verkocht. In mai 1932 veur f. 29.252,-. Moar toun kwam architect Uiterdijk uut Hoogezand dij optie nam op 15 kavels en architect Kruijer uut Nij Pekel dij optie nam op alle resterende kavels . Op 3 mai 1932 besloot de Road om 15 kavels te verkopen aan architect Uiterdijk vur f. 26.556,- en alle niet verkochte kavels te verkopen aan architect Kruijer veur f. 216.473,-. Totoale opbrengst f. 291.862,- begroot was f. 302.637,- Hierdeur zol volgens de gemainte een snelle bebouwing verkregen worden. Mor doar kwam niks van terecht. Er waren wel potentiële kopers mor dij wolln zich nait binden aan dij 2 architecten. Doarom besloot de Road in april 1934 al om het verkoopbesluit in te trekken en alles terug te kopen. Het was en is natuurlijk een prachtig paark zodat er vlot verkocht wuir ondanks de slechte tied. Het binnen hier stuk veur stuk allemoal prachtige huzen en Hoogezand kin trots wezen met dit fraaie woonpark.

TOUWSLAGERIJ EN MEELFABRIEK BUURMA MARTENSHOEK

Harry Buurma

Het is begonnen bij mijn overgrootvader Klaas Strating Buurma. Die was boer te Martenshoek en had een gemengd bedrijf, hij verbouwde gewassen en hield koeien. Hij had land in Martenshoek, Kolham, Slochteren en Kropswolde tot de grens met Zuidlaren. Ook had hij nog boerderijen die verpacht werden. Op een gegeven moment besloot hij een gedeelte van zijn eigen producten zelf te gaan verwerken. Om dit te realiseren moest hij de boerderij verbouwen en richtte een olieslagerij en meelfabriek op. Het was in de bijgebouwde loodsen naast en achter de boerderij aan de Brugstraat (nu MeintVeningastraat). Omdat er stoom nodig was en er een molen aangedreven moest worden werd er een ketelhuis gebouwd en een stoommachine geplaatst. De molen werd door de stoommachine aangedreven. Hij verbouwde naast granen ook olie houdende gewassen b.v. koolzaad.

Toen zijn zoon (mijn grootvader H.E. Buurma) in 1908 de zaak had overgenomen ging die nog verder uitbreiden. Eerst kwamen er machines bij voor boekweit en grutten. Hiervoor waren weer drogers nodig. Weer later ging hij haver en gerst pellen. Havermoutvlokken en gortvlokken waren de producten die daar weer uit voortkwamen. In het begin werden deze producten in grote balen aan de kruideniers geleverd, die ze dan afwoog en in zakjes verkocht.

In 1919 is hij begonnen om veevoer te gaan maken. Blijkbaar was er hooi te weinig om de winter door te komen vandaar de fabricage van veeboekjes voor paarden en koeien.

Hiervoor was weer melasse nodig en werden lijnkoeken gemalen om een voedzaam product te krijgen voor het vee. Er kwam eerst een pers voor veekeuken. Later kwam er een grotere bij. Weer later kwam er een pers bij die Bix korrels produceerde. Alle machines werden aangedreven door de stoommachine via lange hoofdassen met leren drijfriemen naar de machines. Voor de hoofdassen soms wel 50 cm. breed. In het begin was er ook een leerlooierij waar de koeienhuiden tot leer verwerkt werden. Maar dat is al snel afgeschaft. Waarom is mij onbekend. Voor het vervoer van de producten werden 2 vrachtauto's aangeschaft. Omdat ik dat als kind prachtig vond weet ik het nog goed. Een Citroen waar Pobbe de Jong op reed en een Morris welke door Gerrit Vrijen werd bestuurd. De Jong reed meestal geleverde producten naar klanten. Vrijen haalde toen vaak lijnkoeken uit de haven in Antwerpen. Deze koeken kwamen uit Zuid Amerika. Vrijen was dan een week onderweg. Ik heb het dan over de jaren 1928- 1936. Ook werden granen gekocht om te

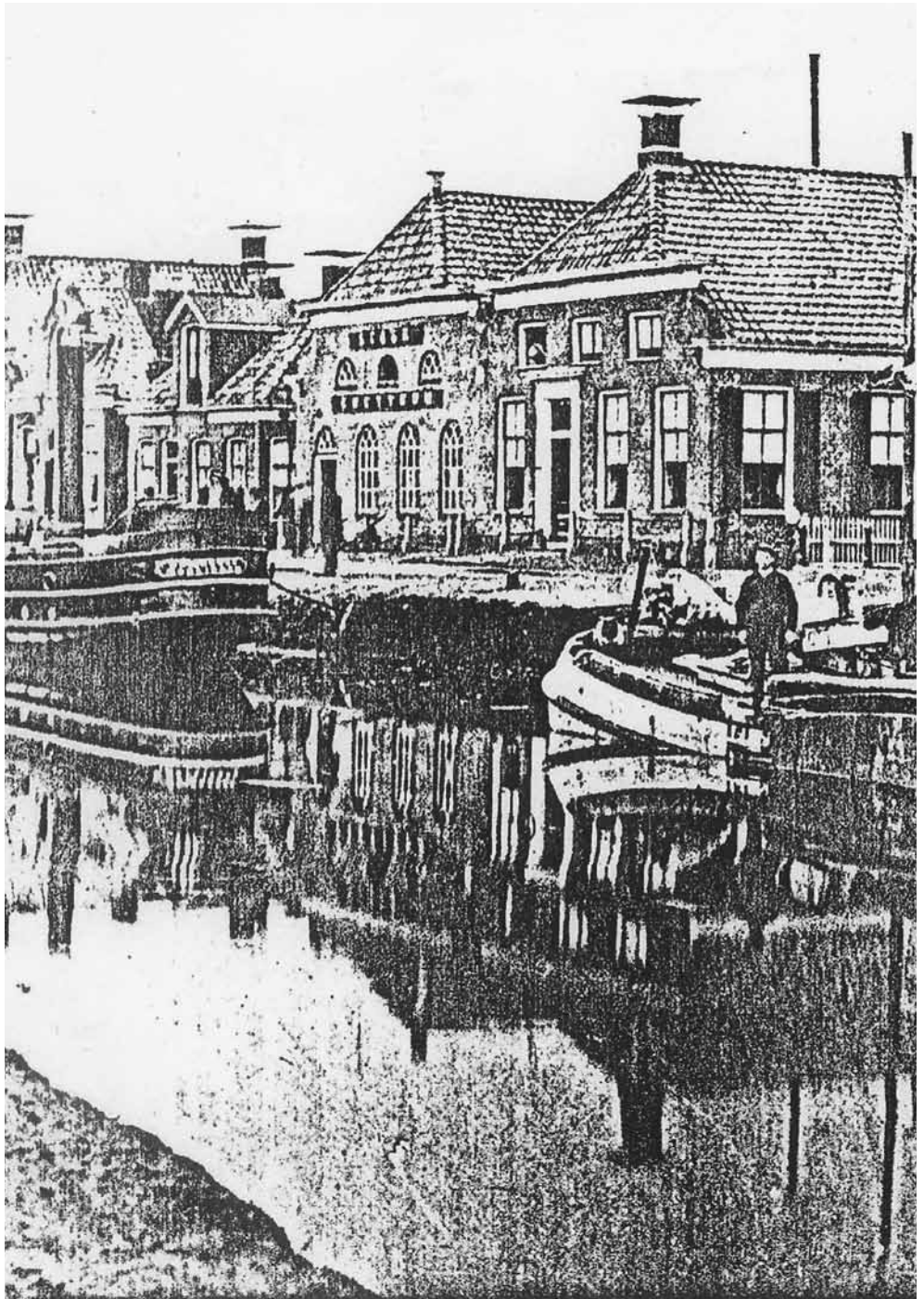

verwerken of te verhandelen. Dit gebeurde in de korenbeurs te Groningen. Hiervoor was er aan het kanaal een elevator gebouwd. De handel in granen was er al sinds het begin. Schepen werden gelost en geladen via een brug over de Brugstraat naar het kanaal. Er waren in de loop der jaren weer opslagloodsen bijgebouwd. Op den duur gaf het transport van de granen naar de opslagloodsen via de elevator en schoepenbakken te veel

problemen. Men is toen over gegaan op transport met lucht. De schepen werden toen leeg gezogen en via pijpleidingen en slangen naar de loodsen getransporteerd. Dit geschiedde bij het leveren in een schip in omgekeerde volgorde. In de jaren 1937 is de stoommachine vervangen door een elektromotor. De melasse welke in het veevoer gebruikt werd, werd door een tankboot aan geleverd die op 1 of 2 cm na precies in de sluis paste. In de laatste jaren werden de gemaakte producten voor de kruidenier zelf verpakt in papieren zakjes van een pond. Hiervoor werd een graanloods ingericht als inpakafdeling. Dit gebeurde door meisjes van 17 jaar of iets ouder. Zittend aan een tafel met een weegschaal voor zich en een schep om het product uit een bak te scheppen. Er werkten ca. twintig meisjes. Later ging men in ploegen werken en toen werden het er meer.

Mijn vader werkte er later als bedrijfsleider. Verder was er een kantoor met Riete en Katrien.

Voor alle reparatie en veranderingen was er een metaalbewerker (Pieter Heerlien), een timmerman (Herman Scholte) en een machinist voor de stoommachine (Freek Venema.) Verder waren er Mengers, Pellers en Inpakkers. Enkele namen uit mijn jongenstijd (1934 tot 1946) waren Arend Raspe, Hendrik Westerhuis, Willem Brugge, Willem Ballema, Arend Ballema, Jacob Nijburg, vrouw Bouwman, Knip, Spieker, Tilma en vele Heerliens, zoals Willem, Melle, Bram, allemaal van de van Roijenstraat. In de crisistijd is het slecht gegaan met het bedrijf. De crisis is begonnen in 1930.

Personeel van meelfabriek H.E. Buurma aan de Brugstraat, later Meint Veningastraat. Opname gemaakt in het kader van de viering van een jubileum. Bovenste rij v.l.n.r.: ?, ?, ?, Knip, Eildert Ballema, Spieker, mevr. Bouwman en kantoor-medewerkster Rita Wieringa (later gehuwd met Dhr. Ham). Middenste rij v.l.n.r.: kantoormedewerkster Catrien, Herman Scholtens, Freerk Venema, ?, Klaas Buurma (bedrijfsleider), Willem Heerlien, Pieter Heerlien, Willem Brugge en Willem Ballema. Onderste rij (zittend) v.l.n.r.: Hendrik Westerhuis (later groenteboer), ?, Geert Tilman, ?, Arend Raspe.

Mijn grootvader had i.v.m. de vele investeringen nogal wat geld geleend bij de banken, maar die wilden toen het geld terug. Hij heeft toen veel land en boerderijen verkocht voor hele lage bedragen. Ik heb daar nog wel eens aktes van gezien b.v. 85 gulden voor een heel stuk land. In die tijd is het bedrijf ook verkocht aan Benes in Hoogezand. Geert Benes was een zwager van mijn grootvader. Mijn vader is er toen gebleven. Ik weet ook niet in welk jaar e.e.a. gebeurd is. Later na de oorlog is Benes er ook mee gestopt. Alles is toen gekocht door Koopmans in Leeuwarden.

Dan nog een leuk iets. In de dertiger jaren had je ook al Uitzendkrachten in het geval er ineens veel werk was. B.v. als er een schip voor de wal aanlegde met losse balen die gelost moesten worden. Dan werd Berend Broekema ingehuurd. Berend nam die klus dan aan en kwam met een ploeg van een man of vijf om de boel te klaren. Een schip laden met balen deden ze ook. Dus Berend Broekema had toen al een soort uitzendbureau. Berend is met Gre Heerlien getrouwd en woonde later aan de Borgweg.

JUBILEUMBRIEF UITGEGEVEN OP 4 JULI 1955

t.g.v. 150 jaar graanverwerking van de N.V. v/h Firma Wed. J.G. Benes, Hoogezand

Aan al degenen waarmede wij in zakelijke en vriendschappelijke betrekking staan,

Mr. Scato Gockinga Drost van de Juris van het Gorecht en Sappemeer certificeere: Dat persoonlijk zijn voor mij gecompareerd de E. Freerk Fokkes Boer en Janna Jans Geiling Ehel. woonachtig in 't Kleine-meer, welke verklaarden verkogt en overgedragen te hebben aan de E. Jan Hindriks Benus en Menje Fiebes Ehel. woonachtig op 't Hoogezand, eene behuizinge met deszelvs heemstee, Boekweiten molen met annexen en een stuk land, strekkende tot aan de eerste wringe aard en nagelvast, staande en gelegen op 't Hoogezand bij de Kalkwijk oostkant № 1 stadgrond hebbende Jacob Swiers en ons en 't hoofddeep ten Noorden enz. enz. Verder verklaarden de kopers bovenstaand goed met genoeg te hebben aangevaard voor een summa van vijf duizend guldens, waarvan zij echter slechts over f 600,- beschikten en de rest als hypotheek van de verkopers ontvingen, waarvoor zij 4½% rente verschuldigd waren. Ook namen zij er genoeg mee, dat te hunner laste kwam het Rentemeester- en Schoolmeesters geld, 't welk in de herfst 1805 moet worden betaald als mede de kosten en lasten van de Watermolen met annexen en van de Brugge bij 't Bontehuis.

Deze acte werd getekend op de vierde Juli 1805 en hiermede ging Jan Hindriks Benes over van het landbouwbedrijf naar de industrie, zij het dan ook dat deze industrie nog van een zeer bescheiden allure was. Jan Hindriks Benes kwam uit een geslacht van boeren, een familie die in 1631 met de Oude Friesche Compagnie uit Heerenveen was meegekomen om bij Hoogezand veen te gaan afgraven. Deze familie vestigde zich later als boeren in Boven Kalkwijk bij Hoogezand.

Het industriële- of liever ambachtsbedrijf was toentertijd uiteraard nog zeer klein en gebaseerd op de verwerking van de grondstof die in de buurt groeide, nl. Boekweit, terwijl daarnaast wat Rogge werd vermalen. In de loop van de jaren werd het met een winkel uitgebreid. In 1852 ging het bedrijf over op de zoon, Geert Jans Benes en in 1886 op zijn kleinzoon Jan Geerts Benes, die gehuwd was met Magrietha Schabels. Reeds in 1887 overleed Jan Geerts en bleef Magrietha Schabels achter met 3 minderjarige kinderen. Zij plaatste de dag na de begrafenis in de plaatselijke bladen de advertentie: "De zaak wordt op de oude voet voortgezet". Zij beschikte over een zakelijk inzicht en een sterk doorzettingsvermogen en zij kon het bedrijf staande houden en zelfs uitbreiden totdat haar kinderen oud genoeg waren om haar daarbij terzijde te staan. De beide jongens Geert Benes en Evert Benes kwamen op ca. 14 jarige leeftijd in de zaak en deze moeder en haar beide zoons zijn er in geslaagd het bedrijf tot een bloeiende onderneming te maken. Zij hebben de winkel uitgebreid tot grossierderij. Zij zijn daarnaast begonnen met een cichoreifabriek, een mosterdmalerij en tenslotte, toen hun door de American Petroleum Compagny in 1905 werd verzocht om de aankoop van de Haver voor alle depôts van dit bedrijf te verzorgen, begonnen zij met de graanhandel. In 1937 werd het bedrijf omgezet in een Naamloze Vennootschap, waarvan Geert en Evert Benes de Raad van Commissarissen vormden en hun zoons, Jan Gerardus, Jan Evert en Gerardus Directeuren werden. De graanhandel kwam in deze periode tot grote bloei en de vennootschap groeide uit tot een toonaangevende zaak met belangen in de afzet van inlandse- en de import van buitenlandse granen.

Door de oorlog werd dit alles veranderd en moest men zich beperken tot de opslag en verwerking van regeringsvoorraden. Terwijl Jan Gerardus Benes zich voor velerlei bestuurs- en overheidsfuncties inzette en zich door zijn optreden vele vrienden verwierf, werd er intern hard gewerkt om het bedrijf over te schakelen naar de veevoeder-fabricage. Enkele jaren na de oorlog werd de reorganisatie voltooid door de bouw van een moderne veevoederfabriek in het pand te Hoogezand.

In 1947 overleed Evert en in 1949 overleed Gerardus Benes, terwijl Jan Evert Benes in 1945 uit de Directie trad. Jan Gerardus Benes overleed in 1950 op 49 jarige leeftijd, zodat het bedrijf alleen door Gerardus Benes werd voortgezet, daarbij geassisteerd door R. Moesker en diens zoons, waarvan de eerste reeds 53 jaar aan het bedrijf is verbonden. Dit is de korte geschiedenis van een oud familiebedrijf, dat zich al deze 150 jaar heeft bezig gehouden met de verwerking en de handel in granen en aanverwante artikelen. Zij is van een klein ambachtsbedrijf uitgegroeid tot een industrie en heden ten dage (1955 Red.) wel in de eerste plaats Veevoederindustrie. Dat dit bedrijf zolang op dezelfde plaats door dezelfde familie kon worden uitgeoefend, zal in belangrijke mate te danken zijn aan het inzicht en aanpassingsvermogen dat steeds weer beschikbaar bleek. Zo ging men, toen er geen Boekweit meer verbouwd werd in de naaste omgeving en dit als hoofdbron van bestaan wegviel, over op de handel in koloniale waren. Toen cichorei na de eerste wereldoorlog in belangrijkheid terugliep, ging men zijn belangstelling richten op de graanhandel en toen de graanhandel in belangrijkheid steeg, deed men de grossierderij aan een ander bedrijf over. Toen na de eerste wereldoorlog de mengvoerders een steeds belangrijker plaats gingen innemen, richtte men zich op de mengvoerders.

Nederland kent vele oude familiebedrijven en wij zien hier één van deze bedrijven, die zich dank zij het inzicht, aanpassingsvermogen en waarschijnlijk dank zij grote zuinigheid hebben weten te handhaven. Daarnaast zal ook de instelling van de eigenaars wat

betreft hun houding tegenover hun klanten, leveranciers en medewerkers een grote rol hebben gespeeld. Immers een dusdanige lange traditie als in ons bedrijf voorkomt, is allen mogelijk als zij hun vertrouwen heeft, een vertrouwen dat niet wordt geschonken, doch dat moeizaam moet worden opgebouwd. Wij zijn dankbaar voor datgene wat onze voorouders in deze voor ons hebben gedaan. Zij hebben de grondslag gelegd voor de goede klank die onze naam in hun lande heeft. Wij zien het als onze taak om deze traditie voort te zetten. Het ligt niet in onze aard om aan ons 150 jarig jubileum een grote ruchtbaarheid te geven, maar wij hebben gemeend, dat wij U hiervan toch niet geheel onkundig mochten laten. Wij voelen echter wel de behoefte om onze erkentelijkheid te betuigen voor de steun en het vertrouwen die wij in de loop van de jaren van U en van vele anderen hebben mogen ondervinden.

N.V. v/h Fa. Wed. J.G.Benes

Deze jubileumbrief is beschikbaar gesteld door de heer Streuper.

Aanvulling Redactie*:

In 1945 is N.V. Benes overgenomen door Koopmans Meelfabrieken. De aankoop van inlandse granen en zaden werd de hoofdactiviteit van het bedrijf in Hoogezand, dat tevens werd belast met het pellen van gort en het mengen van veevoeder. Op den duur veranderde dit alles en werd de firma Benes alleen nog een verkooppunt. De demping van het Winschoterdiep, die het bedrijf voor grote schepen onbereikbaar maakte, heeft in 1973 een belangrijke rol gespeeld bij het besluit tot opheffing over te gaan. Het pand werd overgenomen door de Frisdrankhandel Grimme, die er een drankenhandel exploiteerde.

*Uit Archieven.nl: Inventarisnr:101:Koopmans Meelfabrieken B.V. (Tresoor Histoarysk Letterkundich Sintrum).

ZELFDE PLAATS, ANDERE FOTO

Gerrit Stuit

Sappemeer Noorderstraat ten westen van het Oosterhooghout, omstreeks 1900

Op de voorgrond zien we het Winschoterdiep met de Noorderstraat in westelijke richting, even ten westen van het Oosterhooghout, omstreeks 1900.

Van rechts naar links op de foto het pand van rijwielhandel Poelstra; Poelstra had tevens het eerste taxibedrijf in Sappemeer.

Vervolgens (derde pand van rechts) de bakkerij van Bontkes, het pand van weduwe Tijms en de ingang van de Herenstraat.

Ten westen van de Herenstraat onderscheiden we het winkel-/woonhuis van respectievelijk de families Koning (kruidenier) en Heeres (kweker), daarnaast het pand van de familie Kuipers (later G.H. Bröerken met zijn limonade- en wijnfabriek).

Uitgave : M. Roukes, Boek en Papierhandel

Collectie : G.J. Stuit (57 ; S-100)

**Sappemeer Noordderstraat in de omgeving van de Herenstraat,
anno 2004**

De foto is genomen vanaf de plaats van het voormalige Oosterhooghout in westelijke richting. De schuur rechts op de foto heeft toebehoord aan garage Prins, later garage N.A.B. (Noordelijke Automobiel Bedrijf).

De showroom van het zojuist vermelde garagebedrijf is reeds afgebroken. Voorheen was hier de rijwielhandel van Poelstra gevestigd.

Ter hoogte van de witte bestelauto bevindt zich de ingang van de Herenstraat.

Het Oude Winschoterdiep ter plaatse is in 1981 gedempt. Hiervoor is een brede groenstrook in de plaats gekomen.

Collectie : G.J. Stuu (194-17; S-203)

Aanvulling van mevrouw Dekker op het item “zelfde plaats andere foto” in het juni-nummer 2012 van Pluustergoud:

Het allereerste huis dat gebouwd is op het voormalige grondgebied van “Huize Edzes” was van de heer Steenbeek (leraar HBS) en wordt nu bewoond door mevrouw Dekker.

De canvasprint hangt
práchtig in onze kamer...

Greetje Visser

Synergon^{sw}
druk & print

Mr. A. J. Romijnweg 17, Winschoten | T0597 453 666
www.synergonsw.nl | drukenprint@synergonsw.nl

RIETVELDT ADVOCATEN

30 JAAR

**JURIDISCHE DIENSTVERLENING
VOOR PARTICULIER EN BEDRIJF ONMISBAAR**

mr. M.M. Rietveldt, mw. mr. M. Schlepers
Hoofdstraat 155, 9601 ED Hoogezand
Tel. (0598)390890; Fax. (0598)390853
Email: alg@rahs.nl; Web: www.rahs.nl

Hotel Restaurant Faber

Meint Veningastraat 123

9601 KE Hoogezand

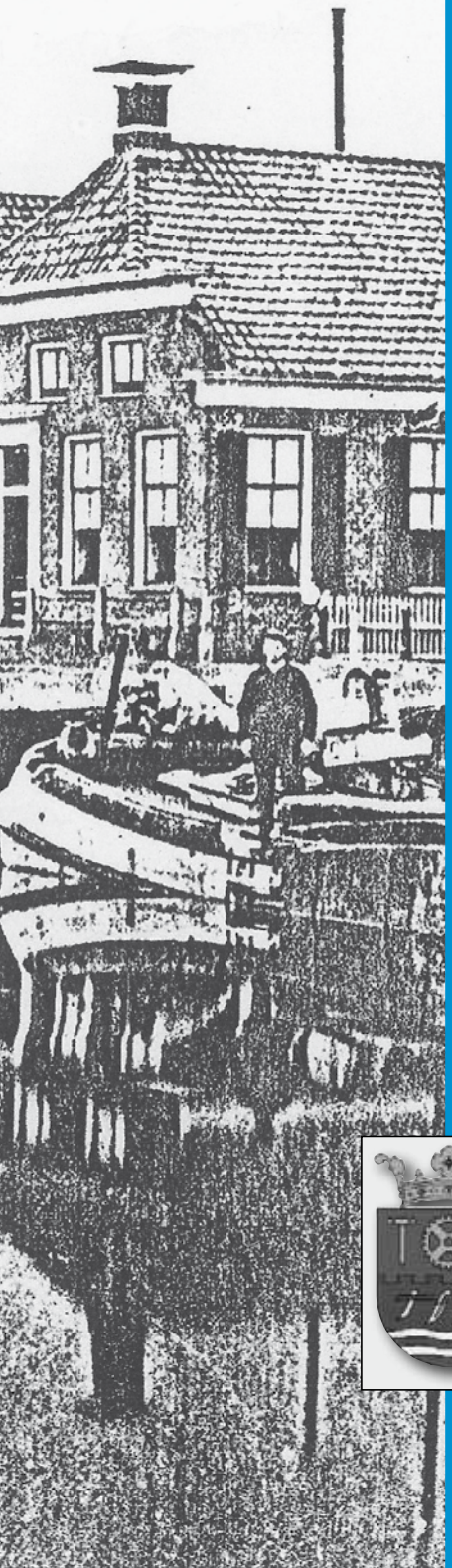
Tel.: 0598-39 33 36

Het adres voor:

- * Vergaderingen
- * Lunches, diners
- * Koude/warme buffetten
- * Recepties, bruiloften
- * Reünies, feesten

Tevens:

- * Kegelbanen
- * Partybar
- * Cateringservice

Pluustergoud Hoogezand - Sappemeer

Redactieadres:
D. Hulsebos, Burgemeester Tuinstraat 7,
9602 CZ Hoogezand